

કચ્છી વળી શું
કચ્છાનું?

વાંચો પાનું 06

પંચામૃત

બુધ પૂર્તિ

સાચું સ્વાસ્થ્ય સર્જો

રાજકોટ

બુધવાર, તા. ૧૪-૧૦-૨૦૨૦

બોલીવૂડ...

બધા ઘંટ વગાડી જાય છે !

સીધું ને સટ
કૌશિક મહેતા

kaushikmehta123@gmail.com

એમાંથી કોઈ એવા સમાચાર ના મળ્યા કે જે ટીવી પર સનસની ફેલાવી શકે. કચ્છ જોહરના કેમ્પના એક માણસને પકડવામાં આવ્યો અને એ જામીન પર છૂટી ગયો અને હવે રિયા ચક્રવર્તી પણ જામીન પર છૂટી છે પણ આ દરમિયાન બોલીવૂડમાં તો બધું ખરાબ છે, ત્યાં ગંદવાડ જ છે. સારી ચીજ તો શોભે ય મળે એમ નથી એવું અભિયાન ચાલ્યું એ સામે કેટલાકને વાંધો છે તો કેટલાકને મજા આવે છે. આવ્યા લાગમાં આ બધા સ્ટાર...એવીય એક ભાવના જોર પકડી ગઈ છે. એક વર્ષમાં કેટકેટલું બદલાઈ ગયું છે. ઓક્ટોબર ૨૦૧૯માં ભારતની સ્વતંત્રતાની ઉજવણીનાં ભાગરૂપે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી બધા ફિલ્મ સેલિબ્રિટીને નોતરે છે એમાં શાહરૂખ ખાન છે, આમીર ખાન છે,

કચ્છ જોહર છે, રણબીર સિંહ છે, રણબીર કપૂર છે. આલિયા, એક્તા કપૂર અને વીકી કૌશલ પણ છે અને એમાં ગાંધીજી પર એક ફિલ્મ ખરાબ છે, ત્યાં ગંદવાડ જ છે. સારી ચીજ તો શોભે ય મળે એમ નથી એવું અભિયાન ચાલ્યું એ સામે કેટલાકને વાંધો છે તો કેટલાકને મજા આવે છે. આવ્યા લાગમાં આ બધા સ્ટાર...એવીય એક ભાવના જોર પકડી ગઈ છે. એક વર્ષમાં કેટકેટલું બદલાઈ ગયું છે. ઓક્ટોબર ૨૦૧૯માં ભારતની સ્વતંત્રતાની ઉજવણીનાં ભાગરૂપે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી બધા ફિલ્મ સેલિબ્રિટીને નોતરે છે એમાં શાહરૂખ ખાન છે, આમીર ખાન છે,

બોલીવૂડને એક જુદા જ ચશ્માથી જોવા લાગ્યા છે. બોલીવૂડમાં જે જાય છે એ બધા સારા માણસો નથી હોતા એવી ઓળખ ઉભી કરવાના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. અહીં ભાઈ ભતીજાવાદ ચાલે છે, અહીં ગંદા માણસો હોય છે. કાસ્ટ કાઉચિંગ થાય છે. અહીં સાચી પ્રતિભાને કોઈ ઓળખતું નથી. એક સમય એવોય હતો જ્યારે બોલીવૂડ અને અન્ડર વર્લ્ડનો નાતો ચર્ચામાં હતો. દાઉદ અને એના જેવા અનેક ઝોન ફિલ્મોમાં નાણા રોકતા હતા અને એની ઇચ્છા મુજબ ફિલ્મો બનતી હતી. આજે ડ્રગ્સ સુધી વાત પહોંચી છે અને એમાં બંધેબંધુ ખોટું જ છે એવું કોઈ કહી ના શકે પણ બંધેબંધુ સાચું જ

છે એમ પણ કહી શકાય એમ નથી કચ્છ કે આ એક જ એવી ઇન્ડસ્ટ્રી છે ત્યાં હિંદુ-મુસ્લિમ કે કોઈ નાતજાતના ભેદભાવ નથી જોવા મળતા. અહીં રાહી માસુમ રજા દેશની સાંથી હીટ ધાર્મિક સીરીયલ માટે સંવાદો લખે છે અને હિંદુ પાત્રો મુસ્લિમો ભજવે છે. આવા એક નહિ અનેક દાખલા છે અને સુશાંત સિંહનો ગોડ ફાધર કોઈ નહોતો, એ આપબળે આગળ આવ્યો. આવા કિસ્સા પણ એક નહિ અનેક છે. આપણે ત્યાં ફિલ્મ ઇન્ડસ્ટ્રી બહુ મોટી છે અને એમાં હિન્દી ફિલ્મોનો હિસ્સો બહુ મોટો છે. વર્ષે દહાડે સેંકડો ફિલ્મો બને છે. ફિલ્મો એ આપણા જીવનનો એક ભાગ છે. એના કેટલાક

હોય એ ફિલ્મ સ્ટારોને મેદાનમાં ઉતારે છે. પછી એ પ્રચારની વાત હોય કે ટિકિટ આપવાની વાત હોય. અમિતાભ બચ્ચન તો ગુજરાત દુરીઝમના બ્રાંડ એમ્બેસેડર છે. કેટલાય સામાજિક કાર્યક્રમોમાં ફિલ્મ કલાકરો પ્રચારમાં જોડાય છે. ટીવી ચેનલોના કેટલાક કાર્યક્રમોમાં પણ એ હોય છે. સામાજિક આંદોલનની વાત હોય ત્યારે પણ એમને યાદ કરવામાં આવે છે પણ એ નિશાને પણ વારંવારે આવી જાય છે. અસહિષ્ણુતાના મુદ્દે કેટલાક કલાકારોએ વાત કરી અને એમને ઉતારી પડ્યા. આમીરખાનથી માંડી શાહરૂખ ખાન આ માટે બદનામી વહોરી ચુક્યા છે. સંજય દત્ત અને

રાજકારણમાં શું ચાલે છે? બાહુબલીઓને કેમ ટિકિટ અપાય છે? આજે સંસદ અને ધારાસભાઓમાં ભારે ગુના હોય એવા સભ્યોની સંખ્યા કેટલી છે? એમના સામેના કેસની પતાવટ કેમ જલ્દી થતી નથી? જે શાસન પર હોય એ પોતાના ઉપરના જુના કેસ રદ કેમ કરી નાખે છે? વિરોધીને પરાસ્ત કરવા કઈ સરકાર કેવા પૌતરા કરે છે એ આપણે જાણીએ છીએ. સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્રમાં પણ ગંદવાડ છે જ. હાથરસની ઘટના શું બતાવે છે? દલિત પ્રત્યે આપણી દૃષ્ટિ કેવી છે એનો એ પુરાવો છે. કેટલાય ઉદ્યોગપતિઓ કોભાંડોમાં પકડાયા છે અને જેલવાસ ભોગવે છે. માલ્યાથી

કચ્છ છે અને કિસ્સાઓ આવે છે અને ભુલાઈ જાય છે પણ કેટલોક તબક્કો એવો હોય છે જે લાંબો ચાલે છે અને બોલીવૂડ અત્યારે એવા તબક્કામાંથી પસાર થઈ રહ્યું છે, આ ટેસ્ટમાં બોલીવૂડ પાસ થશે કે ફેઈલ? આમ તો દરેક ફિલ્મે દર શુક્રવારે અને એના કલાકારોએ, ડીરેક્ટરો, નિર્માતાઓ બોક્સ ઓફીસ પર ટેસ્ટ આપવો જ પડે છે. કોઈ પાસ થાય છે, કોઈ ફેઈલ. ચીટીયો ડોક્ટર : જમાય છે? દર્દી : હા છે ને બે છે...પણ એ વિષે કંઈ કંઈવા જેવું નથી. ડોક્ટર : અરે એમ નહિ, ખવાય છે ? એમ પૂછ્યું છું...

અંખા માતાનો પોતાના ભક્તોને જાહેર પત્ર બધાંના ભલા માટે નવરાત્રિની જાહેર ઊજવણી ટાળજો

મારાં પ્રિય ગુર્જર સંતાનો અને વહાલા ભક્તો, અંખા માતાના ખૂબ ભાવથી આશીર્વાદ.

ન આવવાની હોય ત્યારે મારાં સંતાનો, ગરવા ગુજરાતીઓ, તમારાં મન-હૃદયમાં મારા માટેની ભક્તિ અને ભાવના છલકાવા લાગે છે. તમે અંધારીં થાવ છો. તમારાં પગમાં થકાર આવી જાય છે. ચાચર ચોકમાં આવીને નૃત્ય કરીને તમે મારી આરાધના કરવા આતુર બનો છો. સદીઓથી તમે આ રીતે મારી ઉપાસના કરતાં રહ્યાં છો. સમગ્ર વિશ્વમાં સરળ લાગે તેવી પરિસ્થિતિ ખરેખર તો અત્યંત ગંભીર છે. કોરોના વાયરસ આખા વિશ્વને હંકાવી રહ્યું છે. વિશ્વના ઘણા દેશોમાં તેનો બીજો રાઉન્ડ શરૂ થઈ ચૂક્યો છે. જેમની પાસે ખૂબ સંપત્તિ છે, સગવડો છે, મેડિકલ અંબાજના આરામુર પર્વતની ટોચ પર સદીઓથી બેઠી બેઠી હું તમારી મારા માટેની ભાવના જોઈને હરખાઉં છું. નવરાત્રિમાં ગુજરાતનાં હજારો ગામો, નગરો અને શહેરોમાં ગરબાના તાલે રમતા ખેલેયાઓને જોઈને હું રાજ થાઉં છું. સૌરાષ્ટ્રનાં ગામોમાં, શેરીઓમાં, ગલીઓમાં ઠેર-ઠેર રાસ રમાતા જોઈને મારી આંખો જ નહીં, હૃદયમાં પણ ટાકક પ્રસરે છે. આવાં ભક્તો કોને ન ગમે ? તન થાકી જાય તો પણ તમારું મન ન ધરાય તેટલો ઉત્સાહ, આનંદ અને આવેગ તમારામાં હું જોઉં છું. મને ગમે છે તમારી આ પ્રીતિ અને મારા માટેની ભક્તિ.

આ વર્ષે નવરાત્રિ આવી રહી છે ત્યારે એક ખાસ વાત કહેવા તમને, મારાં લાડકાં અને વહાલાં સંતાનો, મારા વહાલા ભક્તો તમને હું આ જાહેર પત્ર લખું છું. હું તમારી મારા માટેની ભક્તિ સમજું છું. નવરાત્રિની ઉજવણીની ગેરહાજરી તમને કેટલી વસમી લાગશે તે પણ મને ખબર છે. ગમે તેવાં જોખમો લઈને તમે આ ઉજવણી કરવા તત્પર હોવ તેવું પણ બને, પરંતુ તમારી આરાધ્યા માતા તરીકે આજે હું તમને જણાવું છું કે, આ વર્ષે નવરાત્રિની ઉજવણીની રીત, મારા માટેની પ્રીતને બરકાર રાખીને, બદલવાની છે. પ્રીતને જાળવવાની છે અને રીતને બદલવાની છે. આરાધના કરવાની છે પણ જુદી રીતે કરવાની છે. ઉપાસનાને રોકવાની નથી, પરંતુ તેનું સ્વરૂપ બદલવાનું છે.

આવું કેમ ? આવું એટલા માટે કારણ કે સમયની જરૂરિયાત છે. સમગ્ર વિશ્વ અત્યારે એપિદેમિક અને અપૂર્વ મહામારીના કપરા સમયકાળમાંથી પસાર થઈ રહ્યું છે. વિશ્વ યુદ્ધ

કરતા પણ વધારે વસમી સ્થિતિ છે. કોઈને સરળ લાગે તેવી પરિસ્થિતિ ખરેખર તો અત્યંત ગંભીર છે. કોરોના વાયરસ આખા વિશ્વને હંકાવી રહ્યું છે. વિશ્વના ઘણા દેશોમાં તેનો બીજો રાઉન્ડ શરૂ થઈ ચૂક્યો છે. જેમની પાસે ખૂબ સંપત્તિ છે, સગવડો છે, મેડિકલ અંબાજના આરામુર પર્વતની ટોચ પર પશ્ચિમના દેશો પણ થાકી ગયા છે અને હાંસી રહ્યા છે. બીજા રાઉન્ડને કારણે ત્યાં પણ સ્થિતિ વધારે વિકટ બની રહી છે.

મારાં સંતાનો, તમે સમજું છો. ભારત અને ગુજરાતમાં હજી તો પહેલો રાઉન્ડ ચાલી રહ્યો છે. એમાંય નવરાત્રિ, દુર્ગા પૂજા, દશરા, શરદ પૂનમ, દિવાળી, બેસતું વર્ષ જેવા મહત્વના તહેવારોની સિઝન પણ હવે શરૂ થવાની છે. જો આ તહેવારોમાં ગુજરાત અને ભારતમાં પરિસ્થિતિ સાચવવામાં ન આવે તો સ્થિતિ ખૂબ જ વણસી શકે તેમ છે. આ કપરી વાસ્તવિકતા છે. તમારી માતા તરીકે તમારું ધ્યાન રાખવું

અને સાચી વાત કહેવી એ મારી ફરજ છે. હું હવે ઈંડીની ઋતુ શરૂ થઈ છે તે તરફ પણ તમારું ધ્યાન દોરું છું. ઈંડીમાં આ વાયરસ વધારે ઘાતક બને છે તે ભૂલવા જેવું નથી. જો તહેવારોની ઉજવણી અને ઈંડી ઋતુનો સમય થશે તો ગુજરાત અને ભારત માટે વધારે જોખમી સમય ઊભો થશે. નવરાત્રિની ઉજવણી રોકવાની નથી. તમે ઘરમાં બેસીને બેઠા ગરબા કરી શકો છો, તમે અનુષ્ઠાન કરી શકો છો, તમે ભક્તિભાવ સાથે પૂજાઅર્ચન કરી શકો છો. અરે, ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરીને ભક્તિમય વાતાવરણને વૈશ્વિક પણ બનાવી શકો છો. નવરાત્રિની ઉજવણી તો કરવાની જ છે, માત્ર જાહેરમાં ગરબા કે રાસ રમીને આ વર્ષે ઉજવણી કરવાની નથી. મને સહેજે ય ખોટું નહીં લાગે હોં. હું કંઈ નારાજ નથી થવાની, અરે હું તો રાજ થઈશ. વિકટ સમયમાં સમગ્ર વિશ્વને અનુકૂળ હોય તે રીતે તહેવારોની ઉજવણી કરવી એ જ સાચી ભક્તિ છે.

કેટલાક લોકો દલીલ કરશે કે રાજકારણીઓ તો સમજતા નથી. તમારી વાતમાં તથ્ય તો છે જ, પરંતુ કોઈ ભૂલ કરતું હોય એટલે આપણને ભૂલ કરવાનો અધિકાર મળતો નથી. એમણે પણ ખૂબ સાચવવું જ જોઈએ. જરૂર પડશે તો હું તેમને અલાયદો પત્ર લખવાની જ છું. તેમને પણ માનવતાના હિતમાં જાહેરમાં રેલીઓ અને ચૂંટણી પ્રચાર ન કરવાનું કહેવાની જ છું. એ માને કે ન માને, એ જુદી વાત છે પણ તમારે મારી વાત માનવાની છે. એ રાજકારણીઓ છે અને તમે ભક્તો છો. આટલો ફરક છે. ભક્તો હંમેશાં માતાના આદેશનું પાલન કરતા હોય છે. તમે આ વર્ષે જાહેરમાં નવરાત્રિ ન કરીને મારી સાચી આરાધના કરશો તો મને ખૂબ ગમશે. આવતા વર્ષે બમણા ઉત્સાહથી તમે નવરાત્રિ ઉજવીને આ વર્ષનું સાટું વાળી લેજો.

મારા ભક્તો, મારાં સંતાનો તમારો ભક્તિભાવ હું ક્યારેય ભૂલી ન શકું. નૃત્ય દ્વારા આરાધના કરવાની આ તમારી અપૂર્વ પરંપરાનું મને પણ ખૂબ ગોરવ છે. મને તમારા માટે ખૂબ જ પ્રેમ છે. હું કાયમ તમારું ભલું ઈચ્છું છું એટલે જ આ પત્ર લખવાનું મને મન થયું. આ વર્ષે જાહેરમાં નવરાત્રિ એટલે તમારું નુકસાન, માત્ર તમારું નહીં સમગ્ર પ્રદેશનું અને સમગ્ર રાષ્ટ્રનું નુકસાન. તમને નુકસાન થાય એવું મને ન ગમે. તમે સંયમી અને વિવેકી છો એની મને ખબર છે. આ સમય સંયમ અને ધીરજની કસોટી કરનારો સમય છે. હું તમને આશીર્વાદ આપું છું કે આ કસોટીમાંથી તમે હેમખેમ પાર ઉતરશો અને બીજા પ્રદેશો અને પ્રજાઓ તેમાંથી પ્રેરણા લેશે.

તુલસીપત્ર મારું કોઈકે ધ્યાન દોરું કે, સોશિયલ મીડિયામાં નવરાત્રિ શબ્દમાં ત્રિ અક્ષર પર ચોકસી મારીને લોકો એવો વ્યંગ કરી રહ્યા છે કે આ વર્ષે નવરાત્રિમાં ગુજરાતીઓ નવરા. ત્રિ શબ્દ દબાઈ જાય એટલે નવરાત્રિ શબ્દમાં માત્ર નવરા શબ્દ બચે છે. જે લોકો આ વર્ષે પ્રચાર કરી રહ્યા છે તે લોકો વ્યંગના માધ્યમથી મારું અપમાન કરી રહ્યા છે. માત્ર જાહેરમાં ગરબા કરવાથી મારી આરાધના થતી નથી. મારાં સેંકડો ભક્તો ઉપવાસ ઈત્યાદિ કરીને સદીઓથી મારી સાચી રીતે આરાધના કરી જ રહ્યા છે.

વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામના માનવતા મિશનનું સન્માન

૨૬ મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૧ના ગોઝારા ધરતીકંપમાં કચ્છે ઘણું ગુમાવ્યું એ ખરું પણ કેટલુંક મેળવ્યુંય છે. ના, ઔદ્યોગિક વિકાસ કે પુના:નિર્માણની વાત આજે નથી માંડવી, પણ સંકટ સમયનો સામનો કરી રીતે કરવો, ધીરે ધીરે સ્થિતિને સ્વીકારીને કઈ રીતે ભવિષ્ય ભરણી દૃષ્ટિ માંડવી, બીજાઓને મદદરૂપ બનવું આ પાઠ કચ્છ આજે પણ નથી ભૂલ્યું. સ્થાનિક કચ્છની કે ગુજરાતની સંસ્થાઓ તાબડપલો કચ્છ દોડી આવી હતી એ ઉપરાંત વિદેશી એજન્સીઓ કે સંસ્થાઓએ દેવદૂત જેવી ભૂમિકા ભજવી હતી. સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ પરિવારની યુનિસેફ, યુએનડીપી, ફિક્કી કેર, લિબેટના લામા ઉપરાંત એડીબી, વર્લ્ડ બેંક, રેડક્રોસની સાથે ડબલ્યુએફપી વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામે પણ મહત્વની હૂંફ પૂરી પાડી હતી.

સ્ટોકહોમથી શુક્રવારે વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામ વર્ષ ૨૦૨૦ માટે શાંતિનો નોબેલ પુરસ્કાર જાહેર થયો એનો કચ્છના કોઈક ખૂણે આનંદ અનુભવાય એ સ્વાભાવિક છે. કચ્છ આમ પણ નમકહલાલ મુલક છે. નાના-મોટા સંકટ વખતે આવેલી મદદ ભૂલતું નથી. ડબલ્યુએફપીએ ભૂકંપગ્રસ્તો માટે ગુણવત્તાયુક્ત ખોરાક પહોંચાડવાની ચિંતા કરવાની સાથે આ ખોરાક પોષણશક્તિ હોય એની પણ દરકાર રાખી હતી. ૨૦૦૨માં યુનોની આ ફૂડ એજન્સીએ ચેન્નઈની સંસ્થા સાથે મળીને કચ્છમાં સર્વે કર્યો હતો. કચ્છ જિલ્લો ખોરાક ક્ષેત્રે સમગ્ર રાષ્ટ્રમાં અસલામત વિસ્તાર હોવાની લાલબત્તી ધરતી હતી તેમજ કેન્દ્ર સરકારને કેટલીક ભલામણો કરી હતી. દુનિયામાં ક્યાંય પણ પ્રાકૃતિક કે માનવસર્જિત કટોકટી

સ્પોટ લાઈટ
દીપક માંકડ

ઊભી થાય તો ત્યાં યોગ્ય સમયે, યોગ્ય જગ્યાએ, યોગ્ય માત્રામાં અને યોગ્ય લોકોને સ્વચ્છ જીવન એવો આહાર આપવા ડબલ્યુએફપી પહોંચી જાય છે.

૨૦૦૧માં કચ્છ-ગુજરાતમાં ધરતીકંપ થયો એના સાતમા કલાકે વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામની ટીમ કચ્છ પહોંચી આવી હતી. કચ્છીઓની સ્થિતિ સમજીને આ સંસ્થાએ હાઈપ્રોટીન બિસ્કિટ સાથે પોષણશક્તિ ખોરાકની શરૂઆત કરી હતી. એક વર્ષ દરમ્યાન આ એજન્સીએ કચ્છમાં ૬૩૪ મેટ્રિક ટન હાઈપ્રોટીન બિસ્કિટનું વિતરણ કર્યું. ૧૦૦૦ મેટ્રિક ટન ઘઉં અને ૧૫૦ મેટ્રિક ટન દાળ જરૂરતમંદોને પહોંચાડી હતી.

કચ્છમિત્રમાં ઉપલબ્ધ કટિંગોના આધારે આ તો એક વખતની કામગીરીનો જ ઉલ્લેખ છે. યુનો સંલગ્ન એજન્સીઓએ લાંબો સમય કચ્છને સહાયતા કરી હતી.

કચ્છને આફત સમયે જે અનુભવ્યું એ ડબલ્યુએફપીનો નૈસર્ગિક સ્વભાવ છે. વૈશ્વિક સ્તરે ભૂખમરા સામે લડવા માટેના પ્રયાસોનું સન્માન કરવામાં આવ્યું છે. ૧૯૬૧માં સ્થપાયેલા આ સંગઠનનું વડુંમથક રોમ ?(ઇટાલી) છે અને ૮૦

દેશમાં તેની કચેરીઓ આવેલી છે. ૨૦૨૦ના નોબેલ માટે અમેરિકી રાષ્ટ્રપતિ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પના નામનીય ભલામણ થઈ હતી અને સંભાવના એવી હતી કે યુએઇ-ઇઝરાયેલ વચ્ચે દાયકાઓ જૂના વૈમનસ્થનો અંત આણીને શાંતિ સમજૂતી થઈ, ઉત્તર કોરિયાના તાનાશાહ કિમ જોંગ સાથેની બેઠક... આ બધા પ્રયાસો જોતાં ચૂંટણી

ફુદરતી કે માનવસર્જિત આફત, યુદ્ધ જેવા સંઘર્ષથી છિન્ન-ભિન્ન વિસ્તારમાં પોષણશક્તિ અન્ન પહોંચાડવાનું વિરાટ કાર્ય કરતા ડબલ્યુએફપીએ ૨૦૦૧ના ભૂકંપ પછી કચ્છના પીડિતોના આંસુ પોંછ્યાં હતાં

વર્ષમાં ટ્રમ્પને નોબેલની ભેટ ?મળી જશે પરંતુ એલાન થયું ત્યારે સૌએ અનુભવ્યું કે ડબલ્યુએફપી નૈસર્ગિક પસંદગી છે.

નોબેલનું નામ શિરમોર છે. આના તોલે કોઈ ?એવોર્ડ નથી એમ કહી શકાય. વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામની વધુ વાત કરતાં પહેલાં થોડું આ એવોર્ડ વિશે જાણીએ. નોબેલ પ્રાઇઝ આપવાની શરૂઆત ૧૯૦૧થી થઈ હતી. સ્વિડનના ઉદ્યોગપતિ ઓલ્ફેડ નોબેલએ વિસ્ફોટક ડાયનામાઇટની શોધ ?કરી હતી. આજે માઇનિંગથી માંડીને માળખાકીય સુવિધા વિકસાવવામાં ડાયનામાઇટનો ઉપયોગ થાય છે, પરંતુ એ વખતે ઘાતક પદાર્થોના શોધક તરીકે ઓલ્ફેડની મોતના સોદાગર તરીકેની બદનામી થવા માંડી હતી. એટલે ઓલ્ફેડે નક્કી કર્યું કે કંઈક એવું કરવું જોઈએ જેથી આ દાગ દૂર થાય અને દુનિયા સારી રીતે યાદ રાખે. ૧૮૯૫ની ૨૭મી નવેમ્બરે ઓલ્ફેડ નોબેલે વસિયતનામું જાહેર કર્યું

અને તેમાં ૯૦ ટકાથી વધુ સંપત્તિ સારા કાર્યમાં વાપરવા કહ્યું હતું. ?શરૂઆતમાં પરિવારમાં વાદ-વિવાદ થયો અને અંતે સર્વાનુમતે આ સંપત્તિનો ઉપયોગ પ્રાઇઝ આપવા માટે કરવાનું ઠરાવાયું. એ પ્રમાણે દર વરસે ભૌતિકશાસ્ત્ર, રસાયણશાસ્ત્ર, મેડિસીન, સાહિત્ય અને શાંતિ માટે જંગી પ્રાઇઝમની સાથે નોબેલ પુરસ્કાર આપવામાં આવી રહ્યા છે. ૧૯૯૮માં અર્થશાસ્ત્ર પણ ઉમેરવામાં આવ્યું. દર વરસે ૧૦મી ડિસેમ્બરે સ્વિડનના પાટનગર સ્ટોકહોમમાં નોબેલ વિતરણ સમારંભ યોજાય છે. આ દિવસ એટલે ઓલ્ફેડ નોબેલની પુણ્યતિથિ.

વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામના અધિકારી શાંતિનો નોબેલ અને ૧૧ લાખ ડોલર (૭ કરોડ રૂપિયા) સ્વીકારશે એ વિશ્વના વિશાળ સંગઠનના માનવતાભર્યા અભિગમનું સન્માન હશે. ડબલ્યુએફપીના પ્રવક્તાએ કહ્યું કે, આ ગૌરવનો સમય છે. આ વખતે નોબેલ માટે ૨૧૧ વ્યક્તિ અને ૧૦૭ સંગઠનને નામાંકિત કરવામાં આવ્યા હતા.

હવે થોડી વિગતો વર્લ્ડ ફૂડ પ્રોગ્રામ વિશે. વિશાળ માનવતાવાદી સંગઠન દ્વારા દૈનિક ૫૬૦૦ ટ્રક, ૩૦ જહાજ અને ૧૦૦ વિમાનો દ્વારા દુનિયાના દુર્ગમ અને પડકારભર્યા વિસ્તારોમાં જરૂરતમંદોને અનાજ તથા બીજી જરૂરિયાત પહોંચતી કરવામાં આવી રહી છે. એવોર્ડ, સન્માન, પુરસ્કારની દુનિયામાં રિસ્પોન્ડિંગ એજન્સી તરીકે ડબલ્યુએફપીની દુકડીએ યુદ્ધગ્રસ્ત વિસ્તારોમાં પણ સક્રિય રહેવું પડે છે. હાલમાં લગભગ ૨૦ દેશ એવા છે જ્યાં યુદ્ધ કે ગૃહયુદ્ધ-સંઘર્ષની ભીષણ સ્થિતિ છે, ત્યાં આ એજન્સી લોકોની વહારે પહોંચી રહી છે. એ સિવાય ફુદરતી હોનારત, પર્યાવરણથી બદલાવ, મહામારી જેવી હોનારતોમાં પણ ડબલ્યુએફપી મહત્ત્વની ભૂમિકામાં જોવા મળે છે. વિવિધ વિકાસશીલ દેશોમાં ૧.૭૩ કરોડ બાળકોને શાળાઓમાં પોષણયુક્ત મધ્યાહ્ન ભોજન પૂરું પાડવામાં આવી રહ્યું છે. આ મહામિશન આસાન નથી. દુનિયાનું દુ:ખ માથે લઈ લેનારી સંસ્થાને અનેક દેશો, સંપત્ત કોર્પોરેટ્સ દ્વારા સહાય મળે છે. ૨૦૧૯માં આઠ અબજ (બુચો પાનું ૨)

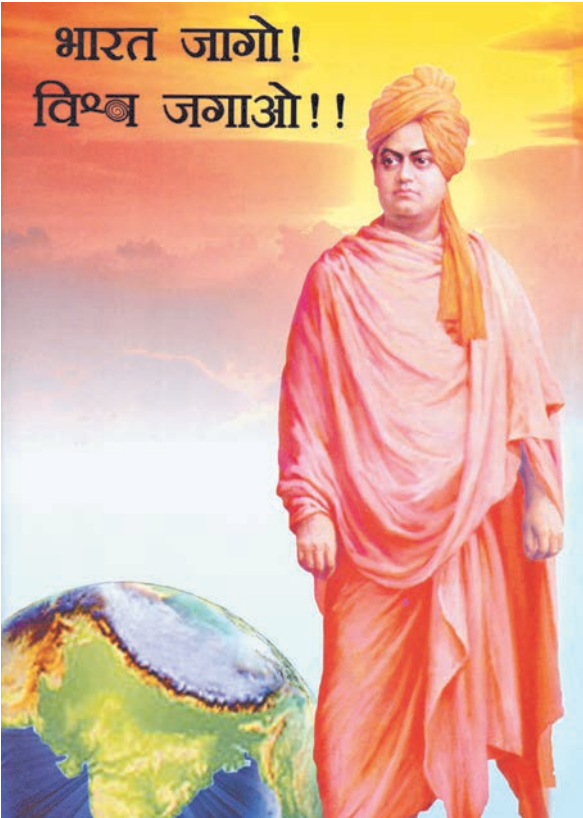

સ્વામી વિવેકાનંદનું આદ્વિન: જાગો, હે ભારત !

સ્વામી વિવેકાનંદના ૧૮૯૩માં શિકાગો ધર્મસભામાં અપાયેલા એ વિશ્વવિખ્યાત ભાષણની શતાબ્દિ પ્રસંગે બેલુર મઠ દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તક મેરે ભારત, જાગો! હાથમાં છે. માત્ર ૧૨૨ પાનાંની આ નાનકડી પુસ્તિકામાંસ્વામીજીના દેશદાઝથી છલકાતા ભાષણો અને અદ્ભૂત અવતરણો છે. દરેક દેશપ્રેમી માટે આ એક અમૂલ્ય રેફરન્સ બુક છે. શિક્ષકોઅને વાલીઓ માટે યુવા-ઘડતરની પાઠશાળા છે, તો યુવા ભાઈબહેનો માટે દીવાદાંડી છે. મૂળ પુસ્તક શોધીને વાંચવાનું સહુને મન થાય એ ઉદ્દેશ સાથે આજે તેમાંથી કેટલીક વાતો મમળાવવી છે.

ભારતનો સંસારને સંદેશ નામના પ્રથમ પ્રકરણના પહેલા જ ફરકો વાંચો! જો પૃથ્વી પર જો કોઈ એવો દેશ છે, જેને આપણે પુણ્યભૂમિ કહી શકીએ; જો કોઈ એવું સ્થાન છે, જ્યાં પૃથ્વીના જીવોને કર્મફળ (પુણ્યકર્મ) ભોગવવા આવવું પડે; જો કોઈ એવો પ્રદેશ છે, જ્યાં પૃથ્વી પરના આધ્યાત્મિક જીવોએ અંતે આવવું રહ્યું; જો કોઈ એવો દેશ છે, કે જ્યાં ક્ષમા, ધીરજ, દયા, નૈતિક શુદ્ધિ વગેરે સદ્વૃત્તિઓનો સર્વાધિક વિકાસ થયો હોય અને જો કોઈ એવો દેશ હોય કે જ્યાં આધ્યાત્મિક અને આત્મલક્ષી વિકાસ થયો હોય, તો એ ભૂમિ ભારત છે. સ્વામીજીના શબ્દોમાં ભારતપ્રેમ અને આત્મવિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા ભારતભાર છલકે છે.

એવું નથી કે આ વાત ભારતીયોની આપબઝાઈ છે. વિદેશી ચિંતકોએ પણ આ જ વાતનો પડથો પાજ્યો છે. પ્રખ્યાત જર્મન દાર્શનિક શોપનહોવરના વાક્ય સમસ્ત સંસારમાં ઉપનિષદ જેવું સર્વહિતકારી અને ઉન્નત સાહિત્ય ક્યાંય નથી. તેણે મને જીવનભર શાંતિ આપી છે અને મારા મર્્યા પછી પણ એ જ મને ચિરશાંતિ આપશે! આ દાર્શનિકે એમ પણ કહ્યું હતું કે ભારતના

ભારત એ ભૂમિ છે જેને આપણે પુણ્યભૂમિ કહી શકીએ, જ્યાં ક્ષમા, ધીરજ, દયા, નૈતિક શુદ્ધિ જેવી સારી વૃત્તિઓ અને આધ્યાત્મિકતાનો સહુથી વધુ વિકાસ થયો છે!

આધ્યાત્મિક દર્શનથી જગતમાં અભૂતપૂર્વ વૈચારિક ક્રાંતિ થશે. આજે જ્યારે જગત સાંપ્રદાયિક ત્રાસવાદ અને અણુશસ્ત્રોના ખડબઝાટથી ત્રસ્ત છે, ત્યારે ભારતના શાંતિમય સહ-અસ્તિત્વ અને સહિષ્ણુતાના મંત્રો જગત માટે સર્વનાશથી બચવાનો અંતિમ અને

કા ર ગ ર અંક માર ઉપાય છે, તેનો કોણ ઇન્કાર કરી શકે તેમ છે?સ્વામીજીના મતે ભારતની આધ્યાત્મિક ચેતના તેનું સહુથી મજબૂત પાસું છે. આજે એક સદી પછી પણ આ વાત

એટલી જ સાચી સાબિત થઈ રહી છે. મેરે ભારત, જાગો પુસ્તકમાં એક રોમાંચકારી પ્રકરણ છે. તેનું શિર્ષક છે, મારી ક્રાંતિકારી યોજના! રખે તેને કોઈ રાજકીય ચળવળ માટેની યોજના સમજે. એક બાજુ સ્વામીજી ભારતના આધ્યાત્મિક સાહિત્યના પ્રસંશક

હતા, બીજી બાજુ તત્કાલિન સમાજમાં વ્યાપ્ત દુષણોના પ્રખર ટીકાકાર પણ હતા. એ દુષણોને દૂર કરવા શું કરવું જોઈએ? તેનું સમાજ-મનોવૈજ્ઞાનિક ઢબે સુંદર

વિશ્લેષણ કરતાં સ્વામીજી લખે છે, સામાજિક દોષોના નિવારણનું કાર્ય વસ્તુનિષ્ઠ નથી પણ આત્મનિષ્ઠ છે. અર્થ એ કે જે સુધારો કરવા માંગીએ છીએ તેને જાતે સમજીએ. મહાત્મા ગાંધીએ પણ વ્યક્તિગત સત્યાગ્રહને પ્રાધાન્ય આપ્યું હતું, તે યાદ કરવા જેવું ખરું! સમસ્યાના સમાધાન માટે લોકમત જાગૃત કરવો જરૂરી છે. અને લોકમત માટે લોકશિક્ષણ અનિવાર્ય છે. લોકોને શિક્ષિત કરો, પછી તેને સંગઠિત કરો. આ કેવી બુદ્ધિગમ્ય વાત છે! શિક્ષિત ન હોય તે સંગઠિત થાય તો શું થાય? હિંસા અને અવ્યવસ્થા કે બીજું કાંઈ? સ્વામીજી જાણતા હતા કે આ લાંબો પંથ છે. તેમાં ખૂબ ધીરજ જોઈએ. આ રાતોરાત થઈ શકે તેવું કામ નથી. વળી જે રાતોરાત થાય તે લાંબું ટકે પણ નહીં!

યુવા મિત્રો! સ્વામીજીની એ ક્રાંતિકારી યોજના શી હતી? તેની રસપ્રદ વાત આવતા અંકે કરીશું. પણ ત્યાં સુધી એક કામ કરીએ. તમને અગત્યની લાગતી આજની સમસ્યાઓની યાદી બનાવો. તેના સમાધાન માટે શું કરવા જેવું છે? તમે શું કરી શકો?એક વાત યાદ રાખો.

જે અભિપ્રાયને હકિકતોનો આધાર નથી તેનું કોઈ મૂલ્ય નથી! દા.ત. તમે શિક્ષણની સમસ્યા પર વિચાર કરતા હો અને વાસ્તવિક પરીસ્થિતિ અંગે કોઈ માહિતિ ન ધરાવતા હો તે ચાલે ખરું? આજે તો સ્માર્ટફોનની એક ક્લિક પર માહિતીનો ખજાનો ખુલી જાય તેવી સુવિધા છે. જો કે એમાંથી કામની કેટલી એની દુવિધા પણ ખરી! એટલે નીરક્ષીર વિવેકથી કામનું અને નકામું અલગ તારવો. શિક્ષક, વાલી કે સાથીઓ સાથે સંવાદ કરી સમસ્યાનું તમારું પોતાનું વિધાન અને સુચિત નિદાન તૈયાર કરો. બસ, અહીં જ ક્યાંક સ્વામીજીની પેલી “ક્રાંતિકારી યોજના”નું મૂળ છે!

સુરતમાં ડોશીમાને ઓટલેથી !

ગુજરાતમાં સામાજિક સુધારાનું પ્રતિક એટલે અંગ્રાણીસમી સદીનું ગુજરાત. સાથે વિશ્વ સાથેના વેપારનું સદીઓ પુરાણું કેન્દ્ર પણ ખરું અને આજે વિશ્વના સૌથી વધુ વિકસતા શહેરોમાં સુરત. કોરોનાકાળમાં સ્થળાંતરિત શ્રમિકોની પીડાને વ્યક્ત કરતું નગર એટલે પણ સુરત. આવા બહુમુખીશહેરનું યુવાધન પણ અનોખું હોય એમાં શી નવાઈ? આજે જેનો હું સાક્ષી રહ્યો છું એવા સુરતના ધનગનતા વિદ્યાર્થીઓની સંસ્થા ‘ક્રિએટિવ ક્લબ’ વિશે વાત માંડવી છે. આ લેખનું શીર્ષક વાંચી તમને જરૂર આશ્ચર્ય થયું હશે કે આ ક્યા ડોશીમાની વાત થઈ રહી છે. વર્ષ ૧૯૮૨માં સુરતમાં ભણાવાનું શરૂ કર્યું એ પૂર્વ સુરતમાં જનક પટેલ અને વિજય દેસાઈ શાળામાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓ હતા. કિશોરવયસ્થામાં જ તેઓએ ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ માટે કંઈક કરવું જોઈએ એવું વિચારી લીધું હતું. આ દિશામાં તેઓને ‘સમાજરચના’ના શાળાના અભ્યાસક્રમે પ્રેરણા પૂરી પાડી અને સુરતમાં ઘોઠ્ઠાડ રોડ પર આવેલી સેંટ ઝેવિયર્સ શાળામાં રોજ સાંજે સ્વભમાં રહેતા ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને ભણાવાના વર્ગો શરૂ કર્યા. ઍસીનો દાયકો શરૂ થયો અને તેઓને લાગ્યું કે આ કામને વધુ વ્યવસ્થિત કરવા સંસ્થા હોવી જરૂરી છે. પરિણામે ક્રિએટિવ ક્લબનો આરંભ વર્ષ ૧૯૮૧માં

થયો. ક્રિએટિવ ક્લબમાં અન્યવિદ્યાર્થીઓ જોડાતા ગયા ત્યારે તો જનક અને વિજય કોલેજીયન બની ચૂક્યા હતા. આ ક્લબના ઉપક્રમે વર્ષ ૧૯૮૪માં અમે ‘તણાપો’ નામનું માસિક શરૂ કર્યું. તેના તંત્રી તરીકે મેં જવાબદારી નિભાવી. વર્ષ ૧૯૮૪ના જૂન મહિનાના અકમાં જનક પટેલે (હાલ સુરત ની રીજિનલ એન્જિનિયરિંગ અધ્યાપક) લેખ લખ્યો. તેનું શીર્ષક હતું ‘ડોશીમાને ઓટલેથી’. આ લેખમાં જનક દર્શાવે છે, “આજે હું એ ડોશીમાની કહાણી કહીશ કે જેમની આસપાસ અમે ક્રિએટિવ ક્લબના તાણાવાણાં ગૂંથ્યાં. જેમની છાયામાં અમે કેટલીય સાંજો વીતાવી અને ક્રિએટિવ ક્લબના વિકાસનાં સપનાં ઘઝાં છે.”

હવે તમને એ ડોશીમાની વાત કહું. જનક જ્યારે નવમા ધોરણમાં હતો ત્યારે તેના ઘરથી નજીક એક ડોશી ભીખ માંગવા બેસી રહેતાં. એ કોઈ દિવસ હાથ લંબાવતા નહીં. જનક તેઓ તરફ ખંચાયો અને એ એકલા રહેતાં ડોશીમાને જમવાનું આપવાનું શરૂ કર્યું. ડોશીમાનું ઝૂંપડું તેઓના સગાઓએ પચાવી પાચ્યું હતું. જનકે તેઓની સ્થિતિ જાણી અને કંઈક નક્કર કરવું જોઈએ એવું

વિચાર્યું. એક બે વર્ષ બાદ જનકની સાથે અન્ય મિત્રો જોડાયા અને સિવિલ હોસ્પિટલ નજીક ફૂટપાથ પર ડોશીમાના ઓટલે રોજ સાંજે બેઠકો જામતી. આ કોલેજીયન મિત્રો સાથે હું પણ જોડાયો અને ક્રિએટિવ ક્લબનો સભ્ય બન્યો. નેહા શાહ (અધ્યાપક, અમદાવાદ), વિજય દેસાઈ (બિઝનેસ), દનુ દેસાઈ (બિઝનેસ), સંજય કાળુ (મિટ્રો પ્રોજેક્ટ ઇન્ચાર્જ સુરત), અમર અને રાધિકા (બિઝનેસ), એષા શહ (નેધરલેન્ડ), પ્રદીપ ચોક્સી (આર્કિટેક્ટ), કેતન પટેલ (કન્સ્ટ્રક્શન વ્યવસાય), હીના પટેલ (સમાજસેવા), મિલન જાની (ફરસાણોનો વ્યવસાય).

ક્રિએટિવ ક્લબના ઉપક્રમે અમે ‘સિંહાસન ખાલી છે’ નાટક ભજવ્યું હતું. ડો. વિજય સેવક અમારા દિગ્દર્શક. ગાંધી સ્મૃતિ હોલમાં નાટકના બે શો કર્યા ત્યારે અતિથિવિશેષ તરીકે દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટીના કુલપતિ ડો. ઉપેન્દ્ર બક્ષી હતા. આ નાટક સાથે અમે એક સ્મરણિકા પ્રકાશિત કરી અને તેમાં જાહેરાતો છાપી ભંડાળ ઊભું કર્યું અને તેનો ઉપયોગ સામાજિક કામ માટે કર્યો. ‘કોઇપણ એક ફૂલનું નામ બોલો’ મધુરાય લિખિત આ નાટકનાં પાત્રોમાં ડો. કિરણ દેસાઈ હતા અને હિતેશ જરીવાલાએ તેનું દિગ્દર્શન કરેલું. ક્રિએટિવ ક્લબ અને તેના માસિક ‘તણાપો’ વિશે આવતા અંકે વધુ વાત કરીશું.

તેનો હું સાક્ષી છું. ક્રિએટિવ ક્લબના ઉત્સાહી યુવાન સભ્યો આજે ૪૦ વર્ષ બાદ સુરત શહેરમાં મહત્વનાં સ્થાને છે. ડો. કિરણ દેસાઈ (હાલ નિયામક-સેન્ટર ફોર સોશિયલ સ્ટડીઝ, સુરત), શુંંગી શાહ (એડવોકેટ), નેહા શાહ (અધ્યાપક, અમદાવાદ), વિજય દેસાઈ (બિઝનેસ), દનુ દેસાઈ (બિઝનેસ), સંજય કાળુ (મિટ્રો પ્રોજેક્ટ ઇન્ચાર્જ સુરત), અમર અને રાધિકા (બિઝનેસ), એષા શહ (નેધરલેન્ડ), પ્રદીપ ચોક્સી (આર્કિટેક્ટ), કેતન પટેલ (કન્સ્ટ્રક્શન વ્યવસાય), હીના પટેલ (સમાજસેવા), મિલન જાની (ફરસાણોનો વ્યવસાય).

ક્રિએટિવ ક્લબના ઉપક્રમે અમે ‘સિંહાસન ખાલી છે’ નાટક ભજવ્યું હતું. ડો. વિજય સેવક અમારા દિગ્દર્શક. ગાંધી સ્મૃતિ હોલમાં નાટકના બે શો કર્યા ત્યારે અતિથિવિશેષ તરીકે દક્ષિણ ગુજરાત યુનિવર્સિટીના કુલપતિ ડો. ઉપેન્દ્ર બક્ષી હતા. આ નાટક સાથે અમે એક સ્મરણિકા પ્રકાશિત કરી અને તેમાં જાહેરાતો છાપી ભંડાળ ઊભું કર્યું અને તેનો ઉપયોગ સામાજિક કામ માટે કર્યો. ‘કોઇપણ એક ફૂલનું નામ બોલો’ મધુરાય લિખિત આ નાટકનાં પાત્રોમાં ડો. કિરણ દેસાઈ હતા અને હિતેશ જરીવાલાએ તેનું દિગ્દર્શન કરેલું. ક્રિએટિવ ક્લબ અને તેના માસિક ‘તણાપો’ વિશે આવતા અંકે વધુ વાત કરીશું.

“પ્રદીપ” અને “બાબા કા ઢાબા” તો પ્રત્યેક શહેરમાં છે!

દિલ્હીના માલવિયા નગરમાં નાનકડી દુકાનમાં પંખાળી મટર પનીર શાક અને પરોઠા વહેંચતા “બાબા કા ઢાબા”ના ૮૦ વર્ષના વૃદ્ધ દંપતીનો અશ્રુભીનો વીડિયો શેર કર્યો ત્યારે જેની તરફ કોઈ જોતુંય નહોતું એવી નાનકડી હાટડીમાં માનવ સહેલાબ ઉમટી પડ્યો: મજાની વાત તો એ હતી કે ચારેય તરફથી એટલી બધી મદદ ઉમટી કે એમણે બીજો એક વીડિયો બનાવ્યો કે જેમાં વધુ મદદ ન કરવા વિનંતિ કરવી પડી

પાછલું અઠવાડિયું અદ્ભૂત હતું. સોશિયલ મીડિયાની ઉજળી બાજુ દર્શાવતી બે ઘટના બની. પહેલી તો વડોદરામાં વસતા અને પુસ્તકને જીવનસાથીથી વિશેષ પ્રેમ કરતા પ્રદીપ વિશેની અને બીજી ઘટના એટલે દિલ્હીમાં “બાબા કા ઢાબા” ચલાવતા ઍંશી વર્ષના વૃદ્ધ દંપતીની. ખ્યાતનામ લેખકજીતેશ ઁંગા દ્વારા જ્યારે પ્રદીપનાં જીવન વિશેનો લેખ પ્રસ્તુત થયો ત્યારે એમ લાગ્યું કે ખરેખર પુસ્તકોને આત્મસાર કરીને ખરાબ પરિસ્થિતિમાં પણ જીવન વ્યતિત કરનારી આવી વ્યક્તિ પણ હોઈ શકે ખરી ? લોકડાઉનમાં અઠવાડિયું જમવાનું ન મળ્યું હોય અને કોઈક પોલીસવાળો જમવાનું આપી જાય ત્યારે એ ભોજન આરોગીને જાણે પરીક્ષા આપવાની હોય એ રીતે પાછી ચોપડી વાંચવા બેસી જાય; આવો પુસ્તક પ્રેમ જવલે જ આજના સમયમાં જોવા મળે એમ છે. તો બીજી તરફ યુટ્યુબર ગોરવ વાસાને પોતાની યુ ટ્યુબ ચેનલ સ્વાદ ઓફિશિયલ દ્વારા દિલ્હીના માલવિયા નગરમાં નાનકડી દુકાનમાં પંખાળી મટર પનીર શાક અને પરોઠા વહેંચતા “બાબા કા ઢાબા”ના ૮૦ વર્ષના વૃદ્ધ દંપતીનો અશ્રુભીનો વીડિયો શેર કર્યો ત્યારે જેની તરફ કોઈ જોતુંય નહોતું એવી નાનકડી હાટડીમાં માનવ સહેલાબ ઉમટી પડ્યો. વૃદ્ધ દંપતીએ સ્વમુખે કહ્યું એમ જાણે એમનું સ્વપ્ન સાકાર થયું હોય એમ એમને ત્યાં જમવા માટે લોકોની ભીડ ઉમટી પડી! મજાની વાત તો એ હતી કે ચારેય તરફથી એટલી બધી મદદ ઉમટી કે એમણે બીજો એક વીડિયો બનાવ્યો કે જેમાં વધુ મદદ ન કરવા વિનંતિ કરવી પડી.

લોકડાઉન સમય વિશ્વ માટે એક

ગીતમાલા

સંડે કે સંડે (શેહનાઈ), ઇના મીના ડિકા (આશા), કિતના હંસી હૈ મોસમ; રાધા ના બોલે ના બોલે ના બોલે રે...(આઝાદ), ગોરે ગોરે ઓ બાંકે છોરે (સમાધિ), શામ ઢલે ખિડકી તલે; નામ બડે દરસન છોટે; ભોલી સુરત દિલ કે ખોટે (અલબેલા), દેખ તેરે સંસાર કી હાલત ક્યા હો ગઈ ભગવાન; કાન્હા બજાયે બંસરી ઔર ગ્વાલે બજાયે મંજરે (નાસ્તિક - પહેલો ગરબો), મુજપે ઈલજામે બેવફાઈ હૈ એ મુહબ્બત... (યાસીન), અબ તો આજા મેરી કિસ્મત કે ખરીદાર (અનારકલી), તુમ ક્યા

સ્પોટ લાઈટ

ઝેલરનું યોગદાન પ્રાપ્ત થયું હતું, પરંતુ પ્રવૃત્તિઓ પથારો અને તેમાં થતી વૃદ્ધિને લીધે ૪.૧ અબજનો ફરિંગ ગેપ રહેતો હોવાનું પ્રોગ્રામના અધિકારીઓ જણાવે છે. તદ્ઉપરાંત ને ખવડાવવાનો વારો ન કરી શકીએ? અમથાય આપણે દાન ધરમ તો કરી શક્તા નથી? આપણી તાવડી તડગા લેતી હોય ત્યાં આવા ધરમ ક્યાંથી કરવાના? એવું તમે જ કહેતા હોવ છો. પણ આવા માડીની સેવા માટે તો ફરિયાદો ખર્ચાવાનો નથી.વળી ખાવામાં કાંઈ એ ઢગલો ખાવાના નથી. માંડ એક રોટલી કે થોડી ખીચડી. આપણે આટલું ન કરી શકીએ તો આપણે માણસાઈમાંથી પણ ગ્યા કહેવાઈએ..’

વિચાર વતોણું

આ વાત ઈન્દિરાને જરાય નહોતી ગમતી. રીસામાણા-મનામણાં અંગેની એક વાત ખાસ યાદ રાખવી જોઈએ કે રીસાવાની મજા જેમને સરસ મનાવતા આવડતું હોય એની પાસે જ હોય છે. જે વ્યક્તિને સુંદર રીતે મનાવતા ન આવડતું હોય તેની પાસે રીસાવું એ “ભંસ આગળ ભાવગત્” કરવા જેવી ઘટના છે. વળી, એ પણ સમજવાનું છે કે વારંવાર રીસાવાનું પણ ન હોય. જો તમે

ગોઝારો સમય હતો કે જેમાં ધનિક વર્ગ કરતા અનેકગણી અસર મધ્યમ અને સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં જીવતા લોકોને થઈ હતી. એમાં પણ ભારતમાં વસતા અને રસ્તાની બાજુએ વેપાર ચલાવતા લોકો માટે તો આ સમય કોઈ રાત્રે દિઠેલ દુઃસ્વપ્ન સમાન રહ્યો હતો. કોઈક પગપાળા પોતાનાં ઘરે જવા નીકળ્યું હતું તો કોઈ પ્રદીપની જેમ અઠવાડિયાઓ સુધી ભૂખ્યું રહ્યું હતું. એમનાં જીવનમાં કોરોના એ સહેજ અલગ રીતે કાળો કેર વર્તવ્યો છે એમ કહીએ તો સહેજ પણ અતિશયોક્તિ નથી. ભલ ભલા મજબૂત ગજાના સામાન્ય વેપારીઓનું મનોબળ પણ આ લોકડાઉને તોડ્યું છે. આ એવા લોકો છે કે જે શ્રી ધ્રુવ દાદાની જગવિખ્યાત કવિતાની જેમ ‘દરિયાની મોજ’માં હતા અને ‘ઉપરથી

કુદરતની પણ રહેમ’ હતી. આ બધું જ રાતો-રાત છીનવાયું. રોજિંદા ક્માઈને ગુજરાન ચલાવતા લોકોના વેપાર ધંધા તો કદાચ હજી પણ થાળે પડ્યા નથી. આવે સમયે એમની હંયા વરાળ સોશિયલ મીડિયામાં અનુભવાઈ અને આ વર્ગનું ઉદાહરણ પૂરું પાડતા એવા બે વ્યક્તિત્વને સહુએ સાથે મળીને અદ્ભુત રીતે આવકાર અને સત્કાર આપ્યો.

પણ આ બે મુદ્દા આજે લેખમાં સમાવિષ્ટ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે પ્રદીપ અને બાબા કા ઢાબા તો આ વર્ગને સંબોધતાં બે ઉદાહરણ છે. આમ જોવા

જાનો... (શિન શિનાક્રી ખૂબલા બૂ), મુહોબ્બત હી જો ન સમજે વો જાલિમ ખ્યાર ક્યા જાને (પરછાંઈ), ન મારો નજરિયા કે બાન (પહલી ઝલક), કેસે આઈ જમુના કે તીર... (દેવતા), બલમા અનાડી મન ભાએ (બહુરાની), આધા હૈ ચંદ્રમા (નવરંગ)... વ.વ. એમનાં ગીતોમાં શાસ્ત્રીયતા હતી, ભારતીયતા હતી અને કોઈક નવીનતા હતી, તાજગી હતી, કુશુદતા હતી જે આપણને ભીતરથી ભીંજીવી દે, ખ્વાવિત (તરબોળ) કરી દે. તેમનાં સંગીતમધુર ગીતો હૈથેથી હોઠે સહજભાવે આવી જાય, વસી જાય ભીતર. અંતે, ચિતલકર રામચંદ્રના સંગીત કમ્પોઝિશનમાં દેશપ્રેમથી તરબતર કરી રહાવી

અનેક દેશોમાં ખેતી, અનાજ ઉત્પાદન સુધારણા અને વન વિસ્તાર વધારવામાં પણ ડબલ્યુએફપી જવાબદારી વહન કરી રહ્યું છે. ડબલ્યુએફપીની કામગીરીનો નાનકડો નમૂનો જોવો છે ? વર્ષ ૨૦૧૯માં ૪૨ લાખ મેટ્રિક ટન અનાજ પહોંચાડ્યું...આનું

ને ખવડાવવાનો વારો ન કરી શકીએ? અમથાય આપણે દાન ધરમ તો કરી શક્તા નથી? આપણી તાવડી તડગા લેતી હોય ત્યાં આવા ધરમ ક્યાંથી કરવાના? એવું તમે જ કહેતા હોવ છો. પણ આવા માડીની સેવા માટે તો ફરિયાદો ખર્ચાવાનો નથી.વળી ખાવામાં કાંઈ એ ઢગલો ખાવાના નથી. માંડ એક રોટલી કે થોડી ખીચડી. આપણે આટલું ન કરી શકીએ તો આપણે માણસાઈમાંથી પણ ગ્યા કહેવાઈએ..’

મારી વાત સૌના મનમાં ઉતરી.. એ પછી

જઈએ તો પ્રત્યેક શહેરમાં તેઓ વસે છે, સાહેબ! આજે પુસ્તકોને માત્ર મોટા બુક સ્ટોર્સમાંથી ખરીદતા લોકો જો પોતાના જ શહેરના રસ્તે દૃષ્ટિ કરે તો પ્રદીપ પ્રત્યેક શહેરમાં જડી આવે એમ છે. તો વળી, મહામારીને પરિણામે સ્ટ્રીટ ફૂડને પણ મંદીનો “કોરોના” થયો છે ત્યારે આપણાં શહેરમાં આવેલા “બાબા કા ઢાબા”ની આંખોમાં આવેલા મંદીના અશ્રુ જો લૂછી શક્યાને તો એમ લાગશે કે માનવતાને “કોરોના”થી આબાદ બચાવી છે.

દેશના એક અતિ ગરીબ પાસાની તસવીરને લોકો સમક્ષ મૂકવા બદલ જીતેશભાઈ અને ગૌરવભાઈને પણ અભિનંદન આપવા પડે એમ છે કારણ કે આજના સમયમાં કોઈપણ પ્રકારે સત્કાર્ય કરવું જરૂરી છે; પછી એ પ્રત્યક્ષ રીતે થાય કે પછી કોઈ લેખ કે વીડિયો દ્વારા થાય એ મહત્ત્વનું નથી. ગીતામાં વર્ણવેલું આ એક નિષ્કામ કર્મ છે.

દેશના પ્રત્યેક શહેરમાં વસેલા પ્રદીપને શોધીએ, બાબા કા ઢાબાને શોધીએ અને એમને પ્રોત્સાહન આપીએ કારણ કે વાંચના એ માનસ તૃપ્તિ છે અને ભોજન એ ભુધા તૃપ્તિ છે! એમના અને આપણા જીવન નિર્વાહ માટે આ બંને ખૂબ જરૂરી છે. આ સંતુલનથી જ તો દુનિયા ટકી છે! માણસ જેવો બીજો ટેકો ખુદ માણસ પણ બનાવી શક્યો નથી અને ન તો ક્યારેય બનાવી શકશે !

લબૂક-ઝબૂક
ગુમ હતી માણસાઈ
માણસોની ભીડમાં!
એક બુંદ કોરોનાનું શું પડ્યું!
ભીડ ટૂંખી થઈ અને
માણસાઈ તરી આવી!

જાય તેવું ગીત લતાએ ગાયું કે જેણે નવી દિલ્હીમાં જવાહરલાલ નેહરુની આંખો ભીની કરી દીધી હતી (૧૯૬૫) અને એ આજે પણ અનેક શ્રોતાઓની આંખોને સજલ કરતી રહે છે ‘એ મેરે વતન કે લોગો, જરા આંખો મેં ભર લો પાની જો શહીદ હુએ હૈ ઉનકી જરા યાદ કરો કુરબાની.(ગીતકાર: પ્રદીપ)’.

લિક: https://www.youtube.com/watch?v=Y-S6SEGVmWg (ગાયક) https://www.youtube.com/watch?v=NBsBNSkiA6U (ગીત)

બીજ: ચિયોસોફિકલ સોસાયટીના વરિષ્ઠ મિત્રશ્રી મુકુલભાઈ ભટ્ટ તરફથી સાભાર.

વજન ૮૪૦ એશિયન હાથીની બરોબર થાય! માનવતાનું આવું મહાન કાર્ય કરતી સંસ્થાને નોંબેલ શાંતિ સન્માન મળ્યું તેમાં કચ્છ જેવા અનેક વિસ્તારના લોકોની દુઆ-પ્રાર્થના-શુભભાવના કામ કરી ગઈ એમ ન કહી શકાય ?

ચારેક બહેનો પાણી લઈ આવી અને માછીને નવડાવ્યા. એક બહેને પોતાના સ્વચ્છ કપડાં માડીને પહેરાવ્યા. એકે છાપરુ સાફ કરી સરખું ગોઠવ્યું અને એક ભાઈ ખાટલો લાવ્યા એમાં ગોદડું પાથરી માડીને સુવડાવ્યા. આપણી આસપાસ આવા કેટલાય વડીલો રહે છે જેમની કાળજી કરે એવું એમનું પોતાનું આ દુનિયામાં કોઈ નથી. આપણે ભાષણોમાં આપણી સંસ્કૃતિ અને વસુદૈવ કુટુંબકમ: ની વાતો ખૂબ કરીએ પણ ખરેખર એવું છે ખરું ? વિચારવાની જરૂર છે...

ગયા. કારણ કે રાધાની રીસ પવિત્ર હતી અને કૃષ્ણની મનાવી લેવાની ક્યા બેનમૂન હતી. એટલે એ બંને પાત્રોના રીસામણા-મનામણાંના ગીતો કવિને લખવા ગમે છે. કોઈક સરસ મનાવનાર આપણી પાસે હોય ત્યારે રીસાવું એ સ્વર્ગીય સુખની અનુભુતિ કરાવે છે. આવુ સુખ સોને મળો.

ઠીત સિધ્ધમ
“હાર કે હો જીત, બંને ચાલશે,
ખેલ એ સમજી, રમતની લે મજા”
- **કવચિત્રી શ્રીમતી રેખા જોશી, અમદાવાદ.**

વિશ્વનાં બાળકોને ગુજરાતી શ્યામ ચાવડા શ્રીનગરથી ભણાવે છે

શ્રી નગર પહેલગાંવ હાઇ વે પર પુલવામા નજીક આવેલું નાનકડું ગામ સલાદ મુખ્ય હાઇ વે પર આવ્યું છે, ત્યાં ચારમાળની ભવ્ય ઇમારતમાં અલ મદીના ઇન્ટરનેશનલ સ્કૂલ છે, જ્યાં આ અમદાવાદના કોમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામિંગ લેન્ગવેજના જાણીતા ડોક્ટરેટ પ્રાધ્યાપક શ્યામ ચાવડાને કાશ્મીરી બાળકોનો એવો તો લગાવ લાગ્યો છે કે પોતાના નાનકડા પરિવાર સાથે વર્ષ દરમિયાન અવારનવાર શ્રીનગર જઈને સતત તેમની સાથે

શૈલેશ રાવલ
shaileshintoday@gmail.com

બાકીનાં દુનિયાનાં બાળકોને હું કોઈંગ શીખવી શકું, તો મારાં કાશ્મીરી બાળકો કેમ વંચિત રહે..! માર્ચ ૨૦૧૮માં તે અહીં પ્રવાસે આયા તે સમયે આ અલ મદીના સ્કૂલ પાસેથી નીકળ્યા ત્યારે રીશેષ સમયમાં મેદાનમાં મસ્તી કરતાં બાળકોના યુગ સાથે શ્યામ નાનકડો ડાન્સ કરે છે, તેથી યુવા ટ્રસ્ટી સરજાદ પ્રભાવિત થયો, તે કોમ્પ્યુટર સ્નાતક હતો અને શ્યામનો પાકો દોસ્તાર બન્યો, બસ પછી તો અલ મદીના ઇન્ટરનેશનલ સ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓને શ્યામ કોડિંગ શીખવવા લાગ્યા અને એવો તો ઘરોબો કેળવાયો કે હવે તો શ્યામ તેમની નિશાળમાં પરિવારના એક સભ્ય જ બની રહ્યા છે. સાડત્રીસ વર્ષીય શ્યામને દાદાજી ગોંડલ રાજવી પરિવાર સાથે જોડાયેલાં તે સંભારણાની આછી સ્મૃતિ છે, પિતાજી વેપાર અર્થે મુંબઈ આયા, બાળપણ મુંબઈમાં અને છેલ્લા ત્રણેક દશકથી અમદાવાદ સ્થિત શ્યામ એમસીએ બાદ ડોક્ટરેટ સુધી અભ્યાસ કરી લેકચરર બને છે. કોમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે યુનિસેફ સંસ્થાને વધારે ઉપયોગી બને. આ કાર્ય અંતર્ગત શ્યામ થોડે સમય અફઘાનિસ્તાન જઈને પણ કામ કરી ચૂક્યા છે. સાઉથ કાશ્મીર આતંક પ્રભાવિત વિસ્તાર છે પણ આ રાજપૂત પાનઘાની નબીરાને એવો ક્યાં ભો' છે, એને તો એક જ ધૂન સવાર છે કે

સીમિત રાખ્યા વગર ડિજિટલ ટેકનોલોજી અને ઇન્ટરનેટ ઉપયોગથી ઓનલાઇન ક્લાસ દ્વારા અભ્યાસક્રમ શીખવવાની શરૂઆત તો તેમણે એમસીએ બાદ ડોક્ટરેટ સુધી અભ્યાસ કરી લેકચરર બને છે. કોમ્પ્યુટર ક્ષેત્રે યુવા પ્રાધ્યાપક શ્યામ ચાવડા, આજ સુધી ટેકનોલોજી વિષયક એકવીસ પુસ્તકો લખી ચૂક્યા છે, ડોક્ટરેટ પદવી મેળવી ચૂક્યા છે, કોમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામિંગ લેન્ગવેજ વિષયક ફેકલ્ટી પ્રોફેસર તરીકે અનેક સંસ્થાઓમાં ઉચ્ચ માર્ગદર્શકની ભૂમિકાને માત્ર કોઈ એક કોલેજ પૂરતી

ઇન્ટરનેટ આવિષ્કાર પછી દુનિયાનું શિક્ષણ સ્વરૂપ પૂર્ણતઃ બદલાઈ ગયું છે. અમદાવાદનો આ યુવાન આજે દિવસભર નેટ કનેક્ટિવિટી દ્વારા કાશ્મીરના શ્રીનગર શહેરના દાલ લેક કિનારે સહેલગાહ કરતા કરતા વિશ્વના યુવાનોને કોમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામિંગ લેન્ગવેજ વિષયે શિક્ષિત કરે છે. શ્યામ ઉપરાંત દુનિયાભરના વિદ્યાર્થીઓ ઓસ્ટ્રેલિયા, યુકે, યુએસ, મલેશિયા, દુબઈ વગેરે દશોમાથી કોડિંગ સાથે એન્ડ સોફ્ટવેર રીલેટેડ શિક્ષણ મેળવવા શીખી રહ્યા હતા. અલ મદીના

ઇન્ટરનેશનલ સ્કૂલનાં બાળકો પણ તેમાં સામેલ હતા. આજે હવે જ્યારે સ્થિતિ થોડી પ્રવાસ કરવા લાયક બની તે પછી હું બે વખત શ્રીનગર આવ્યો છું. દીકરી વેદિકા અને પત્ની રીતુ સાથે શ્યામ શ્રીનગરના દાલ લેક પર અદ્યતન હાઉસબોટમાં રહે છે, પ્રવાસી સીઝનમાં આવ્યા હાઉસબોટ ખૂબ મોંઘા હોય છે, જ્યાં ભાડું ચોવીસ કલાકનું ગણાય છે, તેવા ચાર - પાંચ રૂમવાળા હાઉસબોટનો માલિક સજ્જાદ કહે છે કે સાહેબ તમે અમારાં બાળકોને ભણાવવા છેક ગુજરાતથી આવો છો, તમે ટુરિસ્ટ

નથી અમારા મહેમાન છો. દિવસે સજ્જાદની ઓફિસથી ઇન્ટરનેટ બ્રોએન્ડથી ઓનલાઇન વર્ગ, તે પછી પહેલગાંવ પાસેનાં સલાદ ગામે આવેલી અલ મદીના સ્કૂલનાં બાળકો સાથે, ટીચર્સ સાથે, ગ્રામ્યજનો સાથે, ટ્રસ્ટી સરતાજના અંજયુકેટડ પરિવાર સાથે, પર્વતો, નદીઓ, વાદીઓ, સફરજન બગીચા, એગ્રીકલ્ચર ફાર્મ હાઉસ એ સૌ સાથે સાથે પ્રકૃતિમય બનીને સમય ક્યાં

છે, સૈન્ય સાથે શિક્ષક અને શિક્ષણસંસ્થાઓ જીવંત રાખવી જરૂરી છે. હું દુનિયાનાં બાળકોની ચિંતા કરું તેના જેટલી નહીં પણ તેથી વધારે ચિંતા મને આ બાળકોની છે. કેન્દ્ર સરકાર તેમની રીતે પ્રયાસ કરે છે, હું પણ મારાથી શક્ય કાર્ય કરું છું. અમદાવાદ રહીને જે ઓનલાઇન વર્ગો ચલાવાય તે અહીંથી પણ કરી શકાય છે, સાથેસાથે બાકીનો વાસ્તવિક સમય અહીંનાં બાળકો સાથે

અમદાવાદનો આ યુવાન આજે દિવસભર નેટ કનેક્ટિવિટી દ્વારા કાશ્મીરના શ્રીનગર શહેરના દાલ લેક કિનારે સહેલગાહ કરતા કરતા વિશ્વના યુવાનોને કોમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામિંગ લેન્ગવેજ વિષયે શિક્ષિત કરે છે

પસાર થાય કે રાત્રે સરોવરનું હાઉસબોટ તેમાં સામેલ હતા. આજે હવે જ્યારે સ્થિતિ થોડી પ્રવાસ કરવા લાયક બની તે પછી હું બે વખત શ્રીનગર આવ્યો છું. દીકરી વેદિકા અને પત્ની રીતુ સાથે શ્યામ શ્રીનગરના દાલ લેક પર અદ્યતન હાઉસબોટમાં રહે છે, પ્રવાસી સીઝનમાં આવ્યા હાઉસબોટ ખૂબ મોંઘા હોય છે, જ્યાં ભાડું ચોવીસ કલાકનું ગણાય છે, તેવા ચાર - પાંચ રૂમવાળા હાઉસબોટનો માલિક સજ્જાદ કહે છે કે સાહેબ તમે અમારાં બાળકોને ભણાવવા છેક ગુજરાતથી આવો છો, તમે ટુરિસ્ટ

બાળક બનીને પસાર કરું છું. આ 'મૂક-વધારે' હુંફાળું લાગે. શ્યામ કહે છે કે અહીંયા આ કાશ્મીરી બાળકોની વધારે કાળજી જરૂરી છે. છેલ્લાં ત્રણ - ચાર વર્ષથી કાશ્મીર અનેક સમસ્યાઓ સહન કરી રહ્યું છે, નોટબંધી, સ્વતંત્રતા, કોરોના વગેરેની પારાવાર તકલીફો વચ્ચે ભારતીય સૈન્ય પ્રજાનું રક્ષણ કરે જ છે પણ બાળકોનું સાચું રક્ષણ તો શિક્ષણ દ્વારા શિક્ષક જ કરી શકશે. અલ મદીના જેવી પાનગી અનેક શાળાઓ ને પણ આર્થિક સમસ્યા પજવી રહી છે. ફી ના મળે, તો શાળા સંચાલન અશરૂ બને તે કડવી વાસ્તવિકતા છે. શાળાઓ સાથે સહાનુભૂતિ દર્શાવી દાતાઓ એ આ બાળકોના શિક્ષણની ચિંતા કરવી જરૂરી

કોરોનાના કેર વચ્ચે ભૂખ્યાનો જઠરાગ્નિ ઠારવાની કશ્મકશ

‘વર્લ્ડ ફૂડ ડે' એટલે કે વિશ્વ આહાર દિવસ દર વર્ષે ૧૬ ઓક્ટોબર ના રોજ ઉજવાય છે. વિશ્વમાંથી ભૂખમરો નાબૂદ થાય અને પ્રત્યેક વ્યક્તિને પોષણક્ષમ આહાર મળી રહે તે માટે જાગૃતિ લાવવા અને વિશ્વના અનેક દેશોને એકસાથે લાવી સહિયારા પ્રયત્નો કરવાના હેતુથી દર વર્ષે વિશ્વ આહાર દિવસ ઉજવાતો રહે છે. વર્ષ ૧૯૪૫માં યુનાઈટેડ નેશન્સમાં FAO એટલે ફૂડ એન્ડ એગ્રીકલ્ચર ઓર્ગનાઈઝેશનની સ્થાપના થઈ જેમાં આજે દુનિયાભરના ૧૩૦ જેટલા દેશો સભ્ય છે. FAO દ્વારા દર વર્ષે આ દિવસ ઉજવવાની શરૂઆત થઈ હતી. આ વર્ષે વિશ્વ આહાર દિવસની થીમ છે 'શ્રો, નરીશ, સસ્ટેઈન ટુગેથર'. એટલે કે આપણે બધાં સહિયારી રીતે વિકસીએ, પોષણ પામીએ અને જીવંત રહીએ. સાથે સાથે એક સરસ ટેગલાઈન પણ ઉમેરવામાં આવી છે કે 'અવર એક્શન્સ આર અવર ફ્યુચર'. એનો અર્થ એ કે આહાર, આહાર ઉત્પાદકો અને ખેતીમાં આપણે જે કાંઈ ઉપાયો કે તકનીકો અપનાવીશું તેના પર જ આપણાં બધાના ભવિષ્યનો આધાર છે.

આવું શા માટે કહેવામાં આવી રહ્યું છે? આજે વિકસીત દેશ હોય કે વિકાશશીલ દેશ હોય. જમીની હકીકત એ છે કે આજે દુનિયામાં બે બીલીયન (મીલીયન) નીલીથી ય વધુ લોકોને નિયમિત રીતે પૂરતી માત્રામાં, સલામત અને પોષણક્ષમ ભોજન નથી મળતું. દુનિયાના પપથી ય વધુ દેશોના ૧૩૫ મીલીયન લોકો અતિ ગંભીર પ્રકારના

વિશ્વ આહાર દિવસ ૨૦૨૦
આજે બે આપણે ભોજન સુરક્ષા અને પોષણ સુરક્ષા નિશ્ચિત કરવી હોય તો ફક્ત વધુ જથ્થામાં ભોજનનું ઉત્પાદન કરવા માગથી નહી થઈ શકે. પણ દર વર્ષે આવતી કુદરતી આફતો વચ્ચે પણ કરોડો લોકોનું જીવન ટકાવી રાખવા ખોરાકના ઉત્પાદન, પ્રોસેસીંગ, વેપાર, ઉપભોગ અને બગાડ આ બધાજ આયામોમાં આપણે પરીવર્તન લાવવું પડશે

આહાર વિહાર
ડૉ.પ્રીતિ દવે
preetidietcare@gmail.com

ભૂખમરોનો સામનો કરી રહ્યાં છે અને તેમણે જીવન ટકાવી રાખવા તાત્કાલિક આહાર અને પોષણની જરૂર છે જે કમનસીબે તેમને ઉપલબ્ધ નથી. આથી વિરુદ્ધ દુનિયાભરમાં ૧૪% જેટલો ભોજનનો જંગી જથ્થો બજાર સુધી પહોંચે તે પહેલા જ બગડી જઈ નાશ પામે છે. જો વિકસીત દેશો પણ હજુ સુધી તેમના પ્રત્યેક નાગરીક માટે આહાર સુરક્ષા કે પોષણ સુરક્ષા સુનિશ્ચિત ન કરી શકતાં હોય તો વિકાશીલ કે ત્રીજા વિશ્વના ગરીબ દેશોમાં તો શું હાલત હશે એની કલ્પના જ કરવી રહી. ખુદ FAO ક્યુલે છે કે આ વર્ષે દુનિયાભરમાં કોરોના મહામારીને લીધે ખેતી, ખેત ઉત્પાદન, ખેડૂતો, ખેત મજૂરો અને ખેતી સાથે સંકળાયેલા દરેક ઉદ્યોગ-ધંધાઓ પર ખૂબ મારી અસર બેઠી છે. FAOના જ આંકડાઓ પર નજર નાખીએ તો દુનિયાભરમાં ૮૦ ટકા અત્યંત ગરીબ

લોકો ગામગ્રામોમાં રહે છે અને સીધી રીતે ખેતી અથવા ખેતી સાથે સંકળાયેલા ઉદ્યોગો પર નભે છે ! દુનિયામાં ૮૦૦ મીલીયન લોકો એવા છે કે જે સીધી રીતે ખેતી સાથે સંકળાયેલા છે. એ લોકો દુનિયાની ૭૫ ટકા ખેતી લાયક જમીનનું નજીદીકી પશ્ચીમી દેશોમાં ખેતીને ઘણું નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું. ભારતમાં પણ પાકિસ્તાનથી આવેલાં રણતીડ ગુજરાત અને રાજસ્થાનમાં ઘૂસ્યાં હતાં. આજે જો આપણે ભોજન સુરક્ષા અને પોષણ સુરક્ષા નિશ્ચિત કરવી હોય તો ફક્ત વધુ જથ્થામાં ભોજનનું ઉત્પાદન કરવા માત્રથી નહી થઈ શકે. પણ દર વર્ષે આવતી કુદરતી આફતો વચ્ચે પણ કરોડો લોકોનું જીવન ટકાવી રાખવા ખોરાકના ઉત્પાદન, પ્રોસેસીંગ, વેપાર, ઉપભોગ અને બગાડ આ બધાજ આયામોમાં આપણે પરીવર્તન લાવવું પડશે. ખેતી અને ખોરાકની એક એવી વ્યવસ્થા પણ કરવી પડશે કે જેથી આપણી જૈવવિવિધતા ઉપર કોઈ નકારાત્મક અસર ન થાય. હાલની પરિસ્થિતિમાં મનુષ્ય પૃથ્વી પર ઉપલબ્ધ બધી જ પ્રકારની જૈવ વિવિધતાને ગંભીરપણે નુકસાન પહોંચાડી રહ્યો છે. પર્યાવરણ અને

પ્રાણીઓનો આડેધડ વિનાશ થઈ રહ્યો છે. તમને જાણીને નવાઈ લાગશે કે હાલમાં ફક્ત નવ પ્રકારની વનસ્પતિની કે ખેતી પાકોની જાતો માથી જ દુનિયાનું ૬૬ % જેટલું ખેત ઊત્પાદન મળે છે. ધારો કે કોઈ કારણસર આ મર્યાદિત જાતો રોગ-જીવાત કે અન્ય કારણસર નાશ પામી તો? લગભગ આખી દુનિયાને ભયંકર ભૂખમરો વેઠવાનો વારો આવે ! અને એથી જ ખેતી પાકોમાં વિવિધતા અને જૈવ વિવિધતા બંને ને જાળવવા ખૂબ અગત્યના છે. અત્યાર સુધી ખેતીના યાંત્રીકીકરણ ઉપર ભાર મૂકાતો હતો. પરંતુ હવે ડિજિટલ મીડીયાનો ઉપયોગ પણ એટલો જ અગત્યનો માનવામાં આવે છે. ડિજિટલાઈઝેશન અને ઇન્ટરનેટ બંને દરેક સ્તરે આહાર ઉત્પાદકોને વધુ સારું અને વિશાળ માર્કેટ પૂરું પાડે છે અને કમાણીની વધુ તકો પણ આપે છે. જેમાં ખેડૂતથી લઈને રેડી ટુ ટ્રીટ ફૂડ વેચતા ફૂડ પ્રોસેસર પણ આ પદ્ધતિ દ્વારા વધુ ને વધુ ગ્રાહકો સુધી પહોંચી શકે છે. સરકાર, સંસ્થાઓ, ખેડૂતો વગેરેનો આહાર ઉત્પાદન સુંખલા માટે કાર્યરત છે જ. પણ એક સામાન્ય વ્યક્તિ તરીકે આપણે શું કરી શકીએ? આપણાં દેશી આહાર ઉત્પાદનો આપણે વધુ ને વધુ લઈએ. ભોજનને સંતુલિત બનવાના ઉપાયો જાણી પોતાની અને ઘરના સભ્યોની ભોજન અને અને પોષણ સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરીએ. સૌથી અગત્યનું એ કે ખોરાકનો બગાડ અટકાવીએ. આ વાસ્તવમાં ખૂબ અગત્યનું છે. જે લોકો **(ડુઓ પાનું ૨)**

સૂફી વિચારક દારા શિકોહ

મો ગલ શહેજાદા દારા શિકોહ (૧૬૧૫થી ૧૬૫૮) ઇસ્લામ અને હિંદુ ધર્મનો પ્રખરનો અભ્યાસુ હતા. તે વેદોથી અત્યંત પ્રભાવિત હતા. હિંદના યોગીઓ અને હિંદુ સંન્યાસીઓ સાથે તેનો નીકટના નાતો હતો. તેમની સાથે ક્લાકો સુધી તે ચર્ચા કરતો. સૂફીવાદનો દારા શિકોહ ચાહક હતો. શાહજહાંએ દારા શિકોહને અમદાવાદના સૂબા તરીકે ઇ. સ. ૧૬૪૮માં નિયુક્ત કર્યો હતો. એ પૂર્વ ઔરંગઝેબે એક જૈન મંદિરને મસ્જિદ બનાવવાનું ફરમાન આપ્યું હતું પણ સૂબા તરીકે નિયુક્ત થયાના ચોવીસ કલાકમાં જ દારા શિકોહે ઔરંગઝેબના એ ફરમાનને રદ કરી 'શાહ-ઇ-બુલંદ ઇકબાલ મહમદ દારા શિકોહ'ની મહોરવાળું નવું ફરમાન બહાર પાડી જૈનમંદિરને યથાવત્ રાખવા અને તેમાં ઘૂસી ગયેલા ફકીરો અને બિખારીઓને તરત ત્યાંથી દૂર કર્યા હતા. આ ફરમાનનો અમલ થતા અમદાવાદના શેઠ શાંતિદાસ ઝવેરીએ દારા શિકોહના આવા સમભાવપ્રેરક પગલાંની પ્રશંસા કરી હતી. દારા શિકોહ તેના આધ્યાત્મિક મનનમાં લીન રહેતો. તેનાં આધ્યાત્મિક ચિંતનની સાક્ષી પૂરતા કેટલાક ગ્રંથોમાં સફીનતુલ અવલિયા (૧૬૪૦), સફીનતુલ અવલિયા (૧૬૪૨), રિસાલ-

સૂફી કથા
ડૉ. મહેબૂબ દેસાઈ
mehboobdesai@gmail.com

અને તસલ્વુફનો તુલનાત્મક અભ્યાસ રજૂ કરતો ગ્રંથ 'મજમઅુલ બદ્દીયી' (૧૬૬૫) તેમણે તૈયાર કર્યાંહતા. આ ઉપરાંત ઉપનિષદોનો અભ્યાસ પણ દારા શિકોહના અત્યંત રસનો વિષય હતો. તેણે 'સિરિ અકબર' (૧૬૫૭) નામક ગ્રંથમાં ૫૦ ઉપનિષદોનો ફારસીમાં અનુવાદ કર્યાંહતા. તેના માર્ગદર્શન તળે જ 'યોગેવાસિષ્ઠ ગીતા' અને 'પ્રબોધ ચંદ્રવિદ્યા' જેવા સંસ્કૃત ગ્રંથોનો ફારસીમાં અનુવાદ થયો હતો. ઔરંગઝેબ દારા શિકોહની આવી ઉદાર ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓને ન સાંપી શક્યો અને ક્રૂર મૌલવીઓ દ્વારા દારા શિકોહ માટે કોંસીનો ફત્વો જાહેર કરાવ્યો. જાહેરમાં દારા શિકોહને ફાંસીને માથે ચડાવી દેવામાં આવ્યો. દિલ્હીના હુમાયુના મકબરા પાસે દારા શિકોહને દફનાવવામાં આવ્યો છે.

આ પણે જાણીએ છીએ કે સોનુ કિંમતી ધાતુ છે.જેનો ભાવ દિન-પ્રતિદિન બદલાતો રહે છે અને અર્થતંત્રને અસર કરે છે. માનવ સ્વભાવ પણ રહ્યો છે કે બચત સ્વરૂપે સોનાની ખરીદી કરે છે. સોનું એક ધાતુ છે પરંતુ સુષ્ટિમાં એક સજીવ એવો પણ છે જેની કિંમત સોના જેટલી ગણાય છે. આ સજીવ કોઈ મોટું પ્રાણી નથી પરંતુ ખાસ પ્રકારની ફૂગ છે જેને ચારસાગુમ્બા કહે છે

ચારસાગુમ્બા સ્થાનિક શબ્દ છે જે ચીન, તીબેટ અને નેપાળમાં વપરાય છે. ચારસાગુમ્બા ભારતની કેરળીક ભાષામાં કીડા જડી કહેવાય છે.જેના પરથી તેના સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવી શકે તેમ છે. ચારસાગુમ્બા ખાસ પ્રકારની ઇયળ પર ઉગતી ખાસ પ્રકારની ફૂગ છે. અહીં જે ઇયળ હોય છે તે સ્વીકૃત મોથ એટલે કે એક પ્રકારનો ફૂદાની ઇયળ છે જ્યારે તેના પર ઉગતી ફૂગ છે તે ઓફિઓકોડીસેપ પ્રજાતિની હોય છે. પ્રાચીન કાળથી ચારસાગુમ્બાનો રૂઢિગત રીતે એક દવા તરીકે ઉપયોગ થતો આવ્યો છે. પરંતુ તેના ખાસ ગુણધર્મને લીધે હવે તે કેન્સર, બ્લડપ્રેસર, અસ્થમા, દીબી અને

જીવતુ સોનુ ચારસાગુમ્બા

સ્ટ્રોમા જ્યારે જમીન પર દેખાય ત્યારે જ આપણે ચારસાગુમ્બાની હાજરી ઓળખી શકીએ છીએ. ચીન, તીબેટ અને નેપાળના ગોરખા ખાતિના લોકો ચારસાગુમ્બાને એકઠી કરવા પોતાના ઘરને બંધ કરી ઘરવખરી, સીધુ સામાન અને કુટુંબ કબીલા સહિત પાંચેક હજાર મીટરની ઊંચાઈ સુધી પર્વતારોહણ કરે છે

યકૃતના રોગોમાં અકસીર સારવાર આપે છે. આ બાબત જ્યારથી પ્રકાશમાં આવી ત્યારથી ચારસાગુમ્બાની કિંમત સતત વધતી જ રહી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં એક કિલો ચારસાગુમ્બા દોઢ લાખ અમેરિકન ડોલરના ભાવથી વેંચાય છે. ચારસાગુમ્બાની વધુ હોવાનું મુખ્ય કારણ તેની ઉપયોગિતા કરતાં તેની પ્રાપ્તિ કઠિન છે તે છે. ચારસાગુમ્બા ચીન, તીબેટ અને નેપાળના હિમાલયન વિસ્તારમાં ચારથી પાંચ હજાર મિટરની ઊંચાઈ પર જ મળે છે. જે અત્યંત દુર્ગમ વિસ્તાર છે. આ વિસ્તારમાં જમીનથી એકાદ ફૂટ પર ઇયળ વસવાટ કરતી

હોય છે. તેના માથા પર ફૂગના બીજાણું પડતાં ધીમે ધીમે ફૂગના પ્રકાશમાં આવી ત્યારથી ચારસાગુમ્બાની કિંમત સતત વધતી જ રહી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં એક કિલો ચારસાગુમ્બા દોઢ લાખ અમેરિકન ડોલરના ભાવથી વેંચાય છે. ચારસાગુમ્બાની વધુ હોવાનું મુખ્ય કારણ તેની ઉપયોગિતા કરતાં તેની પ્રાપ્તિ કઠિન છે તે છે. ચારસાગુમ્બા ચીન, તીબેટ અને નેપાળના હિમાલયન વિસ્તારમાં ચારથી પાંચ હજાર મિટરની ઊંચાઈ પર જ મળે છે. જે અત્યંત દુર્ગમ વિસ્તાર છે. આ વિસ્તારમાં જમીનથી એકાદ ફૂટ પર ઇયળ વસવાટ કરતી

ત્યારે જ આપણે ચારસાગુમ્બાની હાજરી ઓળખી શકીએ છીએ. ચીન, તીબેટ અને નેપાળના ગોરખા ખાતિના લોકો ચારસાગુમ્બાને એકઠી કરવા પોતાના ઘરને બંધ કરી નાંખે છે. આ તબક્કે ઇયળ મૃત્યુ પામે છે અને ફૂગના તાંતણાઓ અણીદાર સળી સ્વરૂપ ધારણ કરી જમીનની સપાટી પર આવે છે. અહીં ફૂગના બે રચનાકીય ભાગ સમજવા જેવા છે. ફૂગનો સ્કલેરોટિયમ નામનો ભાગ ઇયળના માથા સાથે જડાયેલો રહે છે. જ્યારે સ્ટ્રોમા નામનો ભાગ ફૂગતંતુથી ગૂંથાઈને લગભગ દીવાસળીની લંબાઈ ધારણ કરી જમીનની સપાટી પર આવે છે. સ્ટ્રોમા જ્યારે જમીન પર દેખાય

નિસર્ગ
વિનોદ પંડ્યા

કોઈ સલામત સ્થાને પડાવ નાંખી સૂર્યોદય થતાં જ ચારસાગુમ્બાની શોધમાં નીકળી પડે છે. ચાર પગે

ચાલતા ચાલતા ઘાસની વચ્ચે ચારસાગુમ્બાની શોધ અત્યંત કઠિન કામ છે. કારણ તે સમયની ઠંડી સહન કરવાની, કોઈ વખત હિમપ્રપાત થાય તો તેમાં પણ જીવ બચાવી રાખવો તે સાવ સરળ બાબત નથી. આખા દિસની આવી રખડપટ્ટી છતાં એકપણ ચારસાગુમ્બા ન મળે તેવું પણ બને. પરંતુ જ્યારે તેને

દિવસની પ્રથમ ચારસાગુમ્બા મળે ત્યારે ગોરખા લોકો તેને ઇશ્વરના આશિર્વાદ સમાન માને છે. આમ સતત ત્રણેક મહિનાના પરિશ્રમ પછી એકઠી થયેલી ચારસાગુમ્બા તેના પ્રથમ ખરીદનાર પાસે પહોંચે છે. જે ગોરખા લોકોને એક કિલોના લગભગ પચાસ હજાર રૂપિયા જેટલો ભાવ આપે છે. પરંતુ આંતરરાષ્ટ્રીય

સ્તરે તેની કિંમત સોનાના ભાવથી વધુ ઉપજે છે. ૧૮૪૩માં માઇલ્સ બર્કલીએ તેનો સૌ પ્રથમ ઉલ્લેખ કરેલો ત્યારે તે ફૂગનું નામ કોડીસેપ અપાયું. આ નામ ૨૦૦૨ સુધી એમ જ રહ્યું પરંતુ આજના આધુનિક આર્થિક જીવવિજ્ઞાન દ્વારા તેનો સઘન અભ્યાસ થયો અને હવે તેને ઓફિઓકોડીસેપ સાઈનેન્સીસ નામ અપાયું.જે ચારસાગુમ્બા તરીકે હવે ઓળખાય છે. ચારસાગુમ્બા ખૂબ જ કિંમતી સાબિત થઈ તેથી હવે તેની ચોરી, દાણાચોરી પણ થવા લાગી છે. ઉપરાંત સ્થાનિક લોકોમાં લોહિયાળ ઝઘડાઓનું કારણ પણ બની છે. કોડીસેપીન નામનું દુર્લભ રસાયણ ધરાવતી ફૂગ સ્વીકૃત મોથનું જીવનચક્ર પૂર્ણ થવા દેતી નથી પરંતુ આપણા કઠિન રોગોની સારવાર કરી માનવીને જીવન બક્ષે છે...એટલે જ તેના અસ્તિત્વને જાળવી રાખવા ૨૦૦૧ સુધી નેપાળમાં તેના પ્રતિબંધ હતો પરંતુ હવે છૂટછાટ મળી છે. આમ તેનું વધુ પડતું એકતીકરણ અને વૈશ્વિક તાપમાનનો વધારો લગભગ પચાસ હજાર રૂપિયા જેટલો ભાવ આપે છે. પરંતુ આંતરરાષ્ટ્રીય જળુબંધે છે.

■ ગંભીરસિંહ ગોહિલ

શામળદાસ પરમાણંદદાસ મહેતા ભાવનગર રાજ્યના ઘણા કાર્યક્ષમ વહીવટકર્તા હતા અને તેમનાં પાછલાં વર્ષોમાં દીવાન બન્યા હતા. વહીવટી સૂઝ, સમજ અને અનુભવ તેમને ભાવનગર રાજ્યના દીવાન અને તેમના પિતા પરમાણંદદાસ મહેતા તરફથી વારસામાં મળેલા હતા. તેમના મામા અને ભાવનગર રાજ્યના દીવાન ગૌરીશંકર ઉદયશંકર ઓઝા - ગગા ઓઝા પાસેથી તેમને ઉચ્ચક્ષાના વહીવટની તાલીમ ઘણાં સારાં પ્રમાણમાં મળી હતી. ભાવનગર રાજ્યના સર્વથી ઉચ્ચક્ષાના દીવાનોમાં ગગા ઓઝા અને પ્રભાશંકર પટ્ટણી સાથે શામળદાસને સ્થાન મળેલ છે.

ઈ.સ. ૧૭૭૮માં રણછોડદાસ ગાયકવાડ સરકારની સેવામાંથી નિવૃત્ત થઈ ઘોઘા આવ્યા. ભાવનગરના ચતુર અને દીર્ઘદ્રષ્ટા ઠાકોર વખતસિંહજી ‘આતાભાઈ’એ ભાવનગરના વ્યાપારી વિકાસ માટે ઘોઘાનાં ધનાઢ્ય નાગર કુટુંબોને ભાવનગર આવવા આમંત્રણ આપ્યા. આ પ્રસંગે રણછોડદાસ અને તેના પુત્ર પરમાણંદદાસ ભાવનગર આવ્યા અને તેમને વિવિધ કામગીરીઓ સોંપવામાં આવી.

પરમાણંદદાસની નિમણૂક થઈ. તેમણે ઇ.સ. ૧૮૪૭માં નિવૃત્તિ લીધી તે સમયે મહારાજા વિજયસિંહજીએ ગૌરીશંકર ઓઝાને દીવાન તરીકે નિમ્યા તો નાયબ દીવાન તરીકે સંતોકરામ સેવકરામ દેસાઈ તેમજ શામળદાસ મહેતાને સંયુક્ત નાયબ દીવાન તરીકે નીમવામાં આવ્યા હતા.

શામળદાસનો જન્મ ૧૮ જૂન, ૧૮૨૮ના રોજ ઘોઘામાં થયો હતો. તેમનું પ્રાથમિક શિક્ષણ ઘોઘામાં થયેલું ત્યાં તેમણે ગુજરાતી, સંસ્કૃત, હિન્દી, વ્રજભાષા અને

પાછળથી ૧૮૪૦-૪૧માં ભાવનગર આવી કાજ પાસે ફારસી ભાષાનો અભ્યાસ પણ કર્યો હતો.

તેમના લગ્ન ૧૪ વર્ષની ઉંમરે મહાલક્ષ્મીબહેન જોડે થયા હતા. તેમને બે પુત્ર વિહ્વદાસ અને લલ્લુભાઈ તેમજ એક પુત્રી અનોપબહેન હતા. વિહ્વદાસનાં જન્મ પછી શામળદાસને ભાવનગર રાજ્યના પોલિટિકલ ડિપાર્ટમેન્ટમાં નોકરી મળી હતી.

શામળદાસને ભાવનગર રાજ્યની દરબાર સર્વિસમાં જોડાયા બાદ મુલડી દફતરમાં લેવામાં આવ્યા હતા અને પછી કુંડલાના ખુમાણ બહારવટિયા સાથે કડક હાથે કામ તથા શાંતિ, વ્યવસ્થા સ્થાપવા કુંડલા મૂકવામાં આવ્યા ત્યાં તેમની કુનેહપૂર્વક અને સારી કામગીરી બદલ ઠાકોર વિજયસિંહજી ખૂબ પ્રસન્ન થયા હતા.

ઇ.સ. ૧૮૫૦માં પરમાણંદદાસનું અવસાન થતા શામળદાસને પોતાની પાસે રાખવાની ઇચ્છાથી ઠાકોર વિજયસિંહજીએ

દીવાન શામળદાસ મહેતા

દીવાન ગગા ઓઝાએ ભાવનગર રાજ્ય માટેના

કાયદાઓ ઘડવાનું કાર્ય શામળદાસને સોંપ્યું. તેમણે બહુ

કુશળતાપૂર્વક આ કાર્ય પાર પાડ્યું. તેમણે રાજ્ય માટે

કાયદા-સંગ્રહ બનાવ્યો તથા રાજ્યના ન્યાયતંત્રના

વ્યવસ્થિત માળખાની યોજના પણ ઘડી.

શામળદાસના મોટાભાઈ પ્રભુદાસ જે સંતોકરામ રાજ્યનાં મેજિસ્ટ્રેટના હોદા ઉપર હતા. તેમની બદલી કરી તેમને કુંડલાના મહેસૂલી અમલદાર તરીકે નિમ્યા અને ભાવનગર રાજ્યના મેજિસ્ટ્રેટના હોદા ઉપર શામળદાસની નિમણૂક કરવામાં આવી. આ નિમણૂક બાદ શામળદાસની સચોટ અને સારી

કામગીરી બદલ તેમને ગગા ઓઝા અને સંતોકરામ દેસાઈના સંયુક્ત વહીવટ નીચે નાયબ દીવાન તરીકેની નિમણૂક આપી હતી. આ કામગીરી દરમિયાન શામળદાસે ગગા ઓઝાને રાજ્ય વહીવટમાં ખૂબ મદદ કરી હતી.

શામળદાસ મહેતાની નાયબ દીવાન

સાંજ

ઢોળાઇ ગયો ખડિયો સૂરજનો અવનિ પર દીવા લેને આગિયાં બન્યા છે રાહબર

ગાઝલ અને સોનેટ જેવા વિદેશી કાવ્યસ્વરૂપોને આપણી ગુજરાતી ભાષાએ પોતાના પરિવારમાં ખુશાલી સાથે સામેલ કર્યા છે એ જ રીતે જાપાની કાવ્ય સ્વરૂપ હાઇકુ અને તાન્કાને પણ આપણે ગુજરાતીઓએ ક્રોટુંબિક દરજ્જો આપ્યો છે.

ગુજરાતી ભાષાનો પ્રથમ તાન્કા સંચય ‘હાઇફન’ કવિ શ્રી રમેશ આચાર્યએ ૧૯૮૨માં પ્રગટ કર્યાં તો કવિશ્રી કિસન સોસાએ ૧૯૮૩માં ‘અવનિતનયા’ નામનો તાન્કા સંગ્રહ બહાર પાડ્યો હતો. આમ તાન્કાનું સ્વરૂપ અને તેના વિશેની કેટલીક સમજણ સ્પષ્ટ થઇ હતી. આ પછી જાન્યુઆરી ૧૯૮૪માં શ્રી રમેશ આચાર્ય દ્વારા તાન્કાનું પ્રથમ સંપાદન ‘ગૂડ મોર્નિંગ, તાન્કા’ રંગરેખા પ્રકાશન- રાજકોટ દ્વારા પ્રગટ કરાયું હતું. તેમાં ૨૮

કવિઓનાં તાન્કા લેવાયા હતાં. આ ભૂમિકા બાંધવાનો હેતુ એ છે કે તાજેતરમાં કવિશ્રી પુષ્કરરાય રેવાશંકર જોષી (રાજકોટ)એ તેમનો પ્રથમ કાવ્યસંગ્રહ ‘દિવ્યઘોષ’ મને મોકલ્યો તેમાં તેમના ૧૧ તાન્કાનો સમાવેશ કરાયો છે. ‘દિવ્યઘોષ’ (૨૦૨૦)માં ગઝલો, ગીતો, અછંદસ કાવ્યો, લઘુકાવ્યો, પુસ્તકો અને મોનો-ઇમેજ (એક કલ્પન) કાવ્યો મુકાયાં છે. અગ્રણી કવિ શ્રી યોસેફ મેકવાનની લિરાટ પ્રસ્તાવનાનો લાભ તેને મળ્યો છે. મૌલિક- પ્રજૂલિત કલ્પનાંથી સભર કેટલીક રચનાઓમાં પુષ્કરરાયભાઈની કાવ્ય- માતૃજાત પરખાઇ આવે છે. ઉપર્યુક્ત તાન્કામાં સાંજનું ચિત્ર ખૂબીપૂર્વક દોરાયું છે. સૂર્યાસ્તની સાથે ઉજાસ પર પડદો પડે છે અને અંધકારનું સામ્રાજય ધરતી પર રાજ કરવા ઉતરી પડે છે ત્યારે આગિયાં કેવા રાહબર બને છે તેનું સમગ્ર દ્રશ્ય ભાવકોને મજા મજા કરાવે છે. ‘દિવ્યઘોષ’માંથી તેમના એક મુક્તકનો સ્વાદ ચાખીએ:

દોસ્ત ! ભરતી-ઓટ શો સંબંધ છે, રેત પર પગલાં છનાં અકબંધ છે, આ સમંદર એ નથી બીજું કશું, આંસુનો તૂટી પડેલો બંધ છે.

-પુષ્કરરાય જોષી

ગાઝલ અને સોનેટ જેવા વિદેશી કાવ્યસ્વરૂપોને આપણી ગુજરાતી ભાષાએ પોતાના પરિવારમાં ખુશાલી સાથે સામેલ કર્યા છે એ જ રીતે જાપાની કાવ્ય સ્વરૂપ હાઇકુ અને તાન્કાને પણ આપણે ગુજરાતીઓએ ક્રોટુંબિક દરજ્જો આપ્યો છે.

ગુજરાતી ભાષાનો પ્રથમ તાન્કા સંચય ‘હાઇફન’ કવિ શ્રી રમેશ આચાર્યએ ૧૯૮૨માં પ્રગટ કર્યાં તો કવિશ્રી કિસન સોસાએ ૧૯૮૩માં ‘અવનિતનયા’ નામનો તાન્કા સંગ્રહ બહાર પાડ્યો હતો. આમ તાન્કાનું સ્વરૂપ અને તેના વિશેની કેટલીક સમજણ સ્પષ્ટ થઇ હતી. આ પછી જાન્યુઆરી ૧૯૮૪માં શ્રી રમેશ આચાર્ય દ્વારા તાન્કાનું પ્રથમ સંપાદન ‘ગૂડ મોર્નિંગ, તાન્કા’ રંગરેખા પ્રકાશન- રાજકોટ દ્વારા પ્રગટ કરાયું હતું. તેમાં ૨૮

કવિઓનાં તાન્કા લેવાયા હતાં. આ ભૂમિકા બાંધવાનો હેતુ એ છે કે તાજેતરમાં કવિશ્રી પુષ્કરરાય રેવાશંકર જોષી (રાજકોટ)એ તેમનો પ્રથમ કાવ્યસંગ્રહ ‘દિવ્યઘોષ’ મને મોકલ્યો તેમાં તેમના ૧૧ તાન્કાનો સમાવેશ કરાયો છે. ‘દિવ્યઘોષ’ (૨૦૨૦)માં ગઝલો, ગીતો, અછંદસ કાવ્યો, લઘુકાવ્યો, પુસ્તકો અને મોનો-ઇમેજ (એક કલ્પન) કાવ્યો મુકાયાં છે. અગ્રણી કવિ શ્રી યોસેફ મેકવાનની લિરાટ પ્રસ્તાવનાનો લાભ તેને મળ્યો છે. મૌલિક- પ્રજૂલિત કલ્પનાંથી સભર કેટલીક રચનાઓમાં પુષ્કરરાયભાઈની કાવ્ય- માતૃજાત પરખાઇ આવે છે. ઉપર્યુક્ત તાન્કામાં સાંજનું ચિત્ર ખૂબીપૂર્વક દોરાયું છે. સૂર્યાસ્તની સાથે ઉજાસ પર પડદો પડે છે અને અંધકારનું સામ્રાજય ધરતી પર રાજ કરવા ઉતરી પડે છે ત્યારે આગિયાં કેવા રાહબર બને છે તેનું સમગ્ર દ્રશ્ય ભાવકોને મજા મજા કરાવે છે. ‘દિવ્યઘોષ’માંથી તેમના એક મુક્તકનો સ્વાદ ચાખીએ:

દોસ્ત ! ભરતી-ઓટ શો સંબંધ છે, રેત પર પગલાં છનાં અકબંધ છે, આ સમંદર એ નથી બીજું કશું, આંસુનો તૂટી પડેલો બંધ છે.

મૂ આ કોરોના તારું નખ્ખોદ જાય. અત્યાર સુધી તો તને બઈ વેલી લીધો, પરંતુ હવે અમે તને ચલાવી લેવાના નથી. તારે લીધે આમ તો બધું ય અટકી પડ્યું છે, પણ એ બધું અમે ચલાવી લીધું, પણ તારે લીધે હવે આ નવરાત્રિ નહીં થાય તે ચલાવી લેવાય એમ નથી.

મૂઆ તને કોઈ કામધંધો નથી ? તં અહીં અમારા કામધંધાની વાટ લગાડવા આવી ગયો ? અને ચાલો કામધંધાની વાટ લગાડી એ તો સમજ્યાં. આમેય અમને કામ કરવામાં આળસ આવે એટલે તારા નામનું ચરી ખાધું હોય. પરંતુ હવે તહેવારોની ક્યાં વાટ લગાડે છે ? આ નોરતાના તો અમને કેટલા ઓરતા હોય એની તને ખબર છે ખરી ?

અરે, દશેરા જાય એના બીજા દિવસથી બીજી નવરાત્રિની રાહ જોઈએ અને દિવાળી આવે એ પહેલાંથી તો બીજા વર્ષના નોરતાની તૈયારીઓ પણ ચાલુ કરી દઈએ એવામાં તું આમ ઓચિંતા આવીને બ્રેક મારી જાય એ કેમ ચાલે ? તારું નખ્ખોદ જજો ફાટીમૂઆ...

હાય હાય એક નોરતા પર બ્રેક મારીને તં કેટેકેટલા અરમાનો પર રોલર ફેરવી દીધા. ખભે ટેટુ કરવા’તા અને વાળમાં કલર કરાવવા’તા દસ દિવસના દસ ચણિયા-ચોળી બજારમાં લેવા જાવું’તું, સહિયરો સાથે બજારો ખુંદવી’તી અને મજામજા કરવી’તી. અને પાસનું સેટિંગ ? મૂઆ પાસ માટે તો મેં ગયા વર્ષે જ ગોઠવણ કરી દીધી કે જેથી નવરાત્રિ નજીક આવે ત્યારે પાસ માટે કોઈને ભાઈબાપા ન કરવા પડે. પણ ત્યારે ક્યાં ખબર

હતી કે આ વખતે પાસને માટે નહીં, પણ ગરબા થાય એ માટે જ સરકારને ભાઈબાપા કરવા પડશે ?

હાય હાય ગરબા નથી થવાના એનો તો વિચાર આવેને શરીરમાંથી લખલખું પસાર થઈ જાય છે. મારો તો જીવ બળીને રાખ થઈ ગયો છે ભાઈસાબ. આ પહેલું એવું ગોઝારું વર્ષ જવાનું કે આ વર્ષે ઈંધણા વીણવા નહીં જવાય આ વર્ષે ટોડલે બેઠેલો મોર બોલશે તો ખરો, પરંતુ એ મોર ક્યાં બોલે રે મોર ક્યાં બોલે એવું કોણ ગાશે ? પરીની જેમ તૈયાર થવા મળશે તો ‘પરી હું મેં’ એમ ગાઈશુંને ?

આ ક્યા પાપનું ફળ આપ્યું તં માવડી કે આ મૂઓ કોરોના અમારી આખેઆખી નવરાત્રિને ભરખી ગયો ? અરે ક્યાર ક્યારનું નક્કી કરી રાખ્યું

હતું કે રાઈતે બાર વાગ્યે ગરબા પૂરા થઈ જાય પછી રોજ કઈ કઈ લારીઓ પર કે હોટેલોમાં જમવા જવું અને મળસ્કા સુધી ગપ્પાં મારવા. હવે ક્યાં ગપ્પા મારીશું અમે ? આવનારને હાથ ધોવાનું મહત્વ સમજાવે અમારે ?

તારામાં જરાય દયા જેવું કંઈક હોય તો હવે ભાગી જા અહીંથી. હવે બહુ થયું. તં આમેય એ તો

૨૦૦૮ ના વર્ષથી એટલે કે બાર બાર વર્ષના વ્હાણા વાઈ ગયા ત્યારથી દર વર્ષે વિશ્વ ક્ષાએ “ગ્લોબલ હેન્ડ વાશિંગ ડે” ઉજવાય છે પણ આપણે સાચા અર્થમાં હાથ ધોવાનું શરૂ હજુ હમણા કર્યું. કોરોનાએ આપણને ઘણું શીખવ્યું એમાં હાથ ધોવાનું અગ્રતાક્રમે છે. મહિનાઓથી કોરોના હાથ ધોઈને માનવજાતની પાછળ પડી ગયો છે તો આપણે પણ હાથ ધોઈ ધોઈને તેને પાછળ રાખી દેવા દોડામ કરી રહ્યા છીએ.

વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા અને દુનિયાભરના કેટલાય દેશોમાં વિવિધ સંસ્થાઓના સહયોગથી ૧૫ ઓક્ટોબરને ‘ગ્લોબલ હેન્ડ વાશિંગ ડે’ તરીકે વિવિધ રીતે ઉજવાય છે. જો કે આમાં સહુ વિવિધ રીતે તો નહીં પરંતુ સામુહિક રીતે એક સાથે હાથ ધોઈને ઉજવણ કરી શકે. એમાય પાછા સહુએ પોતપોતાના હાથ જ ધોવાના હોય, બીજા તો ન જ ધોઈ દે ! આ અભિયાન દ્વારા આરોગ્ય માટે અને રોગચાળો આગળ આગળ ન ફેલાય તે માટે હાથની સ્વચ્છતા કેટલી અગત્યની છે તેનું મહત્વ સમજાય છે. કહેવાય છે કે હાથની ચોખ્ખાઈ રાખ્યા કરવી એ રોગ સામે વેક્સીન જેટલું અસરકારક કામ આપી શકે. કોરોનાની એન્ટી પછી આ પહેલો, શું કહેવું તેને ગુજરાતમાં ? હા, ‘હસત પ્રજ્ઞાલન દિવ’ આવ્યો છે જે વગર જાહેરાતે સહુ ઉજવશે ! કહો ને હવે તો રોજ રોજ આમ તો બધા બાકીના તહેવારો ઉજવવાના બંધ કરી આ જ ઉજવણું કરાઈ રહ્યું છે. પગમાં તો બહાર નીકળીએ એટલે પગરખા પહેરી તેને રક્ષણ લાડવાનું છીએ જયારે હાથને તો ખુલ્લા હાથવાનું હોય છે. પગમાં ભુટ ચપ્પલની જેમ હાથમાં બહાર નીકળતી વખતે હાથમોજા જેવું

પહેરવાનો શિરસ્તો હોત તો સારું હતું. લોકો સાબુથી ને સેનેટાઈઝરથી જે રીતે હાથ ધોઈ રહ્યા છે એ જોતા કેટલાક જ્યોતિષીઓએ આગાહી કરી છે કે ‘જો આમ ને આમ ચાલ્યું તો હાથ ધોઈ ધોઈને સહુ પોતાની હસ્તરેખાઓ પણ ઘસી નાખશે...એવું થશે તો પછી કોઈ હાથ જોવરાવવા આવશે તો અમે અમારા હાથ ઊંચા કરી દઈશું ! જોવુંય શું ને કહેવુંય શું ?’

બીજી બાજુ હાથ નહીં ધોઈને તેના હાઇજીનનો ખ્યાલ નહીં રાખીને ફર્યા કરીશું તો કોરોના પણ ફરવામાં સાથે થશે. પછી હાથના કર્યા કોઈકને હૈયે વાગશે. ને એમ નહીં થાય તો પછી ગળાને કે ફેફસાને તો ચોક્કસ વાગશે !

પહેલા જયારે પ્રો.માંકડે દરખાસ્તમુક્રી ત્યારે સુધાકરભાઈએ ના પાડી દીધી, ભલે ‘ગ્લોબલ હેન્ડ વોશ ડે’ હોય પરંતુ એ નિમિત્તે કોઈ કાર્યક્રમ કરવા માટે આ કોરોનાકાળમાં એકઠા ન થવું જોઈએ.

પરંતુ તેને પ્રો.માંકડની દરખાસ્ત ગમી કે સોસાયટીના એન્ટ્રન્સ ગેટ પાસે એક પાણીની ટેન્ક સાથે સીક મુકાવવાની. સોસાયટીમાં રોજ સફાઈવાળા અને ઘરે ઘરે આવતા કામવાળાઓ જો અંદર આવતા વખતે જ અહીં હાથ ધોઈને આવે તો સહુના આરોગ્ય માટે એ સારું સ્ટેપ ગણાય. સાજે સહુ ફાઈનસ્ટાઇન અંકલના ઘરે એકઠા થયા. અલભત્ત સોશિઅલ ડીસ્ટન્સ જાળવીને. કામમાં કંઈ જરૂર પડી શકે એમ વિચારી સુધાકરભાઈએ લીલી, મયુરી અને વીરૂને પણ હાજર રાખ્યા હતા. અ ત્રણેય સાથે બેઠા હતા. વીરૂ કોઈક કામ મળવાની આશાએ ખુશ હતો કે જેમાં લીલી પણ જોડાયેલી હોય ! જોડાયેલી હોય ! સુધાકરભાઈએ આડીઅવળી વાત કરવાને

બીજી બાબુ હાથ નહીં ધોઈને તેના હાઇજીનનો ખ્યાલ નહીં રાખીને ફર્યા કરીશું તો કોરોના પણ ફરવામાં સાથે થશે. પછી હાથના કર્યા કોઈકને હૈયે વાગશે. ને એમ નહીં થાય તો પછી ગળાને કે ફેફસાને તો ચોક્કસ વાગશે !

બદલે મૂળ વાત શરૂ કરી, ‘કોરોનાના આ આવી પડેલા કપરા કાળમાં આપણે હાથ વારંવાર ધોવાનું મહત્વ સમજીએ છીએ. ‘ગ્લોબલ હેન્ડ વાશિંગ ડે’

દ્વારા પણ આ જ સંદેશનો પ્રચાર કરવાનો છે. આપણે પ્રચારની સાથે નક્કર કામ કરીશું. આપણી સોસાયટીના ગેટ પાસે એક પાણીની ટાંકી અને વોશબેસીન ગોઠવીશું અને...’ ‘ઉભા રહો’ ફાઈનસ્ટાઇન અંકલ તેમની વાત અધવચ્ચે રોકતા કહ્યું, ‘આ હાથ ધોવાનો પ્રોજેક્ટ છે અને એમાં પણ એક હાથે

તાળી ન પડે એટલે મારા હાથની વાત છે એ હું કહી દઉં...પાણીની ટાંકીનો ખર્ચ કરવાની જરૂર નથી. મારું ઘર ગેટની નજીક છે અને મારી ઉપરની ટાંકીમાંથી લાઈન ખેંચી લેજો. ખર્ચ બચી જશે.’

પ્રોફેસર માંકડે હસતા હસતા જ્ઞાન આપ્યું, ‘વાહ અંકલ ! તમારી આ વાત એક બાણીની ટાંકી અને વોશબેસીન ગોઠવીશું પણ એકબીજાના હાથનો સ્પર્શ તો આ કોરોનાએ છીનવી લીધો છે એટલે એમ ક્યાં વગર વધાવી લઈએ છીએ.’

વીરૂએ આ બાબતે લીલી સામે અર્થસૂચક દ્રષ્ટિએ જોયું પરંતુ લીલીએ ધ્યાન ન આપ્યું. સુધાકરભાઈએ વીરૂ, લીલી અને પોતાની દીકરી મયુરીને સમજાવી દીધું કે શરૂઆતના થોડા દિવસ સમય મળે ગેટ પાસે ઊભા રહે. આવનારને હાથ ધોવાનું મહત્વ સમજાવે અને વોશબેસીનનો ઉપયોગ કરવા કહે.

અને સંપૂર્ણ તૈયારી સાથે આ પ્રોજેક્ટ શરૂ થયો. વીરૂ તો આખો દિવસ ઊભો રહેવા તૈયાર હતો પરંતુ પ્રો.માંકડે કહ્યું હતું બપોર સુધી રહેવું.

આવા કામોમાં મયુરી તો રાબેતામુજબ છટકી ગઈ હતી. અને લીલી હાજર રહેવાની હોવાથી વીરૂ તો સરખી રીતે તૈયાર થઈને હાજર થઇ ગયો. સિન્કમાં નળમાંથી પાણી બરાબર આવે છે કે નહીં એના ચેકિંગના ભાગરૂપે ત્રણેકવાર તો તેણે પોતાના હાથ ધોઈ નાખ્યા. આમ ને આમ ચહેરા કરતા હાથ વધુ ચોખ્ખા થઇ ગયા !

લીલીએ તને કહ્યું, ‘આમ તો લેડીઝને હું સમજાવીશ અને જેન્ટ્સને તું રીકવેસ્ટ કરજે, બરાબર ?’

‘તું કહે એ બધું બરાબર જ હોય ને !’ એ મર્માળુ હસ્યો.

હવે આમાં એવું તો હતું નહીં કે કોઈ આવી ચડે ને ‘પગ મને ધોવા ઘો રહુરાય, આજ મને શક પડ્યો મનમાંય...’ જેવું કહી આગતુંકના પગ ધોઈ દેવાના હોય. હાથ તો હાથે જ ધોવાના હોયને ! એટલે ખાલી વોશબેસીન તરફ અંગુલીનિર્દેશ કરવાનો હોય.

પહેલા જ કંકુ કામવાળી આવી. લીલી કહે એ પહેલા વીરૂએ તેને હાથ ધોવા કહ્યું એટલે એ બોલી, ‘કેમ અલ્યા, આજે કોને ત્યાં જમણવાર છે ? ...અને આટલો બધો હલેલો ?

કાઠિયાવાડના પહેલા વર્ગનાં રાજ્યોને પોતાની દીવાની અને ફોજદારી કાયદાઓ ઘડવાની સત્તા આપી ત્યારે દીવાન ગગા ઓઝાએ ભાવનગર રાજ્ય માટેના કાયદાઓ ઘડવાનું કાર્ય શામળદાસને સોંપ્યું. તેમણે બહુ કુશળતાપૂર્વક આ કાર્ય પાર પાડ્યું. તેમણે રાજ્ય માટે કાયદા-સંગ્રહ બનાવ્યો તથા રાજ્યના ન્યાયતંત્રના વ્યવસ્થિત માળખાની યોજના પણ ઘડી.

શામળદાસની વડા ન્યાયાધીશ તરીકેની કારકિર્દીના પ્રારંભમાં જ તેમની પાસે ભાવનગર રાજ્ય સામેના ખુમાણ બહારવટિયાઓનો કેસ આવ્યો. તેમણે આમાના આગેવાન બહારવટિયાઓનો ગરાસ જપ્ત કરી ૨૬ જૂન, ૧૮૬૬ના દિવસે તેમને ફાંસીની સજા કરી. કાઠિયાવાડનાં રાજ્યમાં આ રીતની ગરાસ જપ્ત કરવાની તથા ફાંસી દેવાની સજા બ્રિટિશ અમલ સ્થપાયા પછી પહેલી જ હતી. આને માટે શામળદાસને બ્રિટિશ સરકાર સમક્ષ ખુલાસા કરવા પડ્યા હતા અને ઘણી લડતને અંતે જ સરકારે આવી સજા કરવાનો દેશી રાજ્યોનો હક સ્વીકાર્યો હતો. તે રીતે શામળદાસની આ મહત્વની સિદ્ધિ ગણાય.

ઇ.સ. ૧૮૭૦માં ઠાકોર જશવંતસિંહજીનો નવ મહિનાની માંદગી પછી સ્વર્ગવાસ થયો ત્યારે ભાવનગર રાજ્યના પાટવી કુંવર તખ્તસિંહજીની ઉંમર ૧૨ વર્ષની હતી. કુમાર તખ્તસિંહજીની સગીર અવસ્થા દરમિયાન ગગા ઓઝા અને ઇ.એચ. પર્સિવલનો સંયુક્ત કારભાર નીમાયો ત્યારે ૧૮૭૨માં તે બંનેના ન્યાયક્રીય મદદનીશ સંયુક્ત કારભારી તરીકે શામળદાસને નીમવામાં આવ્યા. તેમણે આ હોદ્દા ઉપર રહીને સંયુક્ત કારભારને યશસ્વી બનાવવામાં સારો ફાળો આપ્યો હતો.

